

Vojislav D. NIKČEVIĆ (Podgorica)

UDK 94(497.16)

94(497.13)

U POTRAZI ZA IZVORNIKOM: KRALJEVSTVO SLOVENA – MIT ILI STVARNOST?

U ovom tekstu autor se bavi pitanjima koje već stoljećima pred nauku postavlja srednjovjekovna hronika «Kraljevstvo Slovena», anonimnog dukljanskog prezvitera, poznatija kao «Ljetopis popa Dukljanina», koja je do nas doprla kroz prijepise iz perioda XV do XVII vijeka. Brojni neusaglašeni stavovi vezani za izvore, porijeklo i karakter ovog spisa sagledavaju se iz optike najnovijih saznanja.

“Kraljevstvo Slovena” anonimnog autora, opštepoznato kao “Ljetopis popa Dukljanina”, zaokuplja pažnju historičara i istraživača još od kraja XV stoljeća, kada se, sa slomom države Nemanjića i Kraljevstva Bosne a institucionalizacijom otomanske sile na balkanskim prostorima, na nepokorenim slovenskim teritorijama, vezanim za Rim i pontifikalnu kancelariju, pojavio pokret učenih ljudi zadojenih duhom Renesanse, koji je htio da obnovi sjećanje na minula vremena moći - čuvajući tradiciju, nekritički je prenoseći i preoblikujući, tražio se način da se sačuva duh slovenskog postojanja na Balkanu i obnovi nešto od njegove ratničke prošlosti, po cijenu da se sve što je u protivnosti sa proklamovanom politikom zapadnih sila i kanonom kurije odstrani, čak i uništi. Slovenski svijet, ne samo na Balkanu, stoljećima stub moći Vizantije, čiji su potomci često dolazili na imperijalni tron a rijetko, i to pukim slučajem ili sticajem okolnosti, na stolicu ekumenskog patrijarha, svoju je istoriju, dok je postojalo Romejsko carstvo, vezao za Konstantinopolj, dosljedno izvršavajući njegovu političku volju u korpusima najamnika na svim ratištima Evrope, od Iberijskog poluostrva do Persije i Saharske Afrike. Vezana za Vizantiju koja je održavala tradicije antičkog Rimskog carstva, po svaku cijenu želeći da od Konstantinopolja načini prijestonicu

“svjetske imperije hrišćana”, koristeći vojnu silu najamnika da to ostvari, slovenska populacija se izgubila u anonimnosti broja vojnih kontigenata, a vjerski potpuno prepustila vladajućem helenofilskom duhu koji je, u stalnom nadmetanju sa Rimom i njegovim pontifeksom koji su u odgovor nudili militantni latinitet, sve građane Romejskog carstva koji nijesu bili porijeklom Grci, Arameji, Jevreji ili Kopti smatrao “varvarima”, uprkos činjenici da je dobar dio tog svijeta bio manje ili više pokršten ili, bar, priznavao vizantijsku suprematiju u pitanju upravljanja i vladanja svijetom¹.

Kao što je u sumrak antičkog doba Rim od Helena preuzeo teoriju o nadmoći rase, proglašavajući Italike za “gospodare svijeta” a dotadašnje

¹ “Tokom kontakta sa Istočnim rimskim carstvom, ušavši krajem V i početkom VI vijeka u njegove granice, stari Sloveni počeli su da stvaraju postojane državne zajednice a zajedno sa njima počinju da razrađuju sopstvene političke teorije bez kojih je, u to smo ubijedeni, bilo nemoguće stvoriti državnost. (...) Stoga bi bilo izuzetno važno, makar i u najopštijim crtama, okarakterisati idejnu (ideološku - primj.) poziciju Slovena u odnosu na Vizantiju, na čiju su zemlju upali u VI stoljeću, i na kojoj su osnovali svoje države, i duboko i obuhvatno istražiti svestrane uticaje koje su pretrpjeli tokom nekoliko vjekova. Samo se po sebi razumije da se kod toga radi o položaju višeg društvenog sloja među starim Slovenima, koji je kod njih stvorio aristokratiju. Svakako, pod najopštijom pažnjom te aristokratije morali su da budu, po svemu sudeći, i širi slojevi vojnika-pripadnika zajednice: slovensko više društvo organizovalo je pohode na imperiju, bilo je obavezno da za njih motiviše učesnike, da im uliva nadu u pobjedu, da se zalaže za neophodnost čvrste odbrane zadobijenih zemalja od vizantijske vojske. (...) O gledištima Slovena na vizantijsko društvo može da se sudi samo po riječima samih Vizantinaca, čije je opažanje “varvarskog svijeta” bilo ne manje netačno i subjektivno od predstava “varvara” o imperiji. (...) Vizantijska hrišćanska civilizacija i paganska kultura starih Slovena (kao i drugih “varvara” epohe države koja se zasnivala na vojnoj demokratiji) principijelno su neuporedivi, kao potpuno različite pojave. (...) Izvještaji vizantijskih pisaca o Slovenima i drugim “varvarima” uočljivo su pod pečatom tradicionalizma koji proističe iz poznoantičke historiografije a koji je uslovljen, na jednoj strani, čuvanjem istočnorimske državotvornosti i kontinuiteta državno-političke teorije (po kojoj je Vizantija neposredni nastavljac Rimskog carstva), a na drugoj aktuelnošću i oštrinom “slovenskog problema” koji je bio pred vizantijskim društvom: pitanje “ko-koga” od VI do VIII vijeka ne samo da nije bilo riješeno već je, naprotiv, dostiglo krajnju oštrinu. Naznačeni tradicionalizam najčešće se izražavao tako što su vizantijski autori svuda i redom davali ne konkretno-individualnu već uopšteno-sintetičku karakteristiku raznih etnosa, slijedeći još od antike naslijeđenu podjelu “varvara” na “divlje lovce”, “nomade pastire” i “stalno nastanjene zemljoradnike”. Sloveni su se, osim u rijetkim izuzecima, svrstavali u treću kategoriju, ali je njihovo opisivanje lišeno etno-kulturnih osobenosti...” (Г. Г. Литаврин: “Представления “варваров” о Византии и Византийцах в VI-X вв.”, ВВ, № 46, Москва 1986, р. 100-101).

Ahajce pretvarajući od “božanske djece” u potčinjene, tako je i Vizantija, objedinjavajući od Konstancijeve vlasti prostore nekadašnjeg Rimskog carstva, tu državno-političku teoriju vratila na prostore nastanka, na Istok, oglašavajući sebe za imperiju “rase hrišćana” - ostali poredak svijeta, po pravilima koje je utvrdila još Platonova i Aristotelova Helada, bio je predodređen da bude “varvarski”. Kao što su u antička vremena Heleni širili i nametali kulturu narodima Evrope, tako je Vizantija, ako se prihvati da su temelje njene buduće moći postavila dva cara rodom sa Ilirikuma, “paganin” Dioklecijan i “prvi hrišćanski imperator” arijanac Konstantin, počela da nudi novu ideologiju-monoteizam svim tradicionalnim helenskim saveznicima, preko nje konstituišući “novi svjetski poredak”, čiji je cilj bio obnova jedinstvene države na prostorima nekadašnje rimske sile - sada ideološki uniformne i jedinstvene, hrišćanske. U odgovor Vizantiji, tada još Istočnom rimskom carstvu, u posljednjim decenijama IV stoljeća, nakon kratkotrajne Julijanove vladavine koja je pokušala da izvrši političku restauraciju paganstva izjednačavajući ga po zakonu sa hrišćanstvom², posljednji imperatori Zapada, bez prave moći, oslonjeni na pontifikalno sjedište kao čuvara i nosioca nove ideologije na prostorima Italikuma, pokušali su preko njegove kancelarije, nizom dekreta koji su nosili potpis pontifeksa, da politički obnove rasnu teoriju, ali vezujući je samo za prostore svog dijela imperije: po tom političkom programu koji je odmah, zahvaljujući brzini papske administracije koja je željela da sebi osigura prvenstvo u dijelu carstva, ugrađen u hrišćanstvo, Italici su oglašeni

² Najnovija istraživanja ukazuju da je Julijan, koliko vođen osvetom zbog ubistva najbližih, jer je Konstantinov sin Konstancije naredio svojim Skitima i Gotima da istrijebe tokom 337. i početkom 338. godine sve najbliže povjerenike svog oca i rodbinu koja je mogla da pretenduje na imperijalna znamenja moći, toliko iznuđen silom svojih najamnika, pagana i poluhrišćana, morao da nađe političko rješenje koje bi “smirilo uzavrele duhove” a najviše pagansku skitsko-gotsku vojnu silu, na kojoj je počivala moć carstva, koja nije željela da bude “građanin drugog reda”. Predvodivši svoje Skito-Sarmate “Julijan je potukao Alamane kod Strazbura 357. i opkolio Franke zauzevši Paris, (...) i nakon toga svoju rezidenciju smjestio u Kapadokiju” (*M. L. Angrisani Sanfilippo: “Julien l’Apostat”, DECA, vol. II, Paris 1990, p. 1370-1371*) Nakon velike pobjede nad Kvadima i Sarmatima-Slovenima, stupivši na carski tron zahvaljujući volji trupa kojima je komandovao 360. godine, a preuzevši svu vlast nakon Konstancijeve smrti naredne godine, Julijan je proklamovao da je najvažnije biti “Grk među Grcima”, “obnovio je helensku religiju (pagansku), prešavši put od prve faze tolerancije do otvorenih progona hrišćana. (...) Ali, paganizam, ubuduće fosilizovan u starim formama kulture, bio je nesposoban da sprovede namjere imperatora...” (*ibid. p. 1372*).

za "rasu Rimljana" koja nastavlja tradiciju antičkih "vladara svijeta" sa svim prerogativima moći koje im daje nova ideologija, hrišćanstvo³. Svijet je tako, krajem IV stoljeća, počeo da se dijeli po obrascu koji su utemeljile od davnina dvije surevnjive i nepomirljive političke doktrine, iznjedrene jedna na Istoku druga na Zapadu, a od Konstantina zamišljena jedinstvena ideologija jedinstvene imperije, hrišćanstvo, počela je tu diobu da ubrzava, produbljuje, vezujući se za dva centra ekumenske moći - Rim i "Novi Rim", Konstantinopolj.

Kada je krajem XIV vijeka na Zapadu i u okrilju pontifikalne kancelarije počela da sazrijeva svijest da je nakon propasti države Nemanjića Vizantija na izmaku jer se južnoslovenski svijet, podijeljen i u sukobu, nije mogao suprotstaviti turskoj vojnoj sili, da je pitanje godina kada će se ugasiti Istočno rimsko carstvo, sve je podređeno nizu političkih i vojnih aktivnosti da se utvrde linije razgraničenja sa turskom vladarskom kućom: prvo, da se zaštite najveća hrišćanska svetišta na prostorima Palestine, već tri stoljeća pod islamom, za šta je bio neophodan trajan ugovor o miru sa turskim sultanima i vodećim vjerskim ličnostima muslimanskog svijeta, drugo, da se postigne niz trgovinskih sporazuma u vidu protokola koji će obezbijediti nesmetanu plovidbu Mediteranom i protok roba sa Istoka na Zapad i obrnuto, za šta su bile zadužene velike italske luke Venecija, Đenova i Napulj, i treće, da se, uz pomoć i političko posredništvo posljednjih vizantijskih vladara, sklopi barem prećutni dogovor o podjeli sfera uticaja na Balkanu, po tradiciji koju su utemeljili još u IV stoljeću Teodosije i Valentinijan II, a koji se od epohe do epohe obnavljao sporazumima Konstantinopolja i Rima i imao za cilj da zaštiti interese hrišćana-katolika i obezbijedi, barem na zapadnom Ilirikumu, suprematiju rimskog pontifeksa i njegovu suverenu vjersku jurisdikciju. Promišljene političke aktivnosti pontifikalne kancelarije odmah su došle u sukob sa pojedinačnim interesima vladarskih kuća francuskih i germanskih vladara, sa neposlušnošću ekonomski moćnih velikih italskih luka koje su težile da sklope zasebne ugovore sa Turcima i muslimanskim svijetom, koji bi im obezbijedili ekskluzivna prava na trgovinu sa Istokom a najviše

³ "Julijanove aktivnosti uslovile su obnovu latinske paganske historiografije nakon 360. godine. U eliti, pokršćavanje u hrišćanstvo praćeno je "šegrtovanjem" na novoj istoriji i uvođenjem biblijske prošlosti u poznoantički mentalitet. (...) Na Zapadu, godine od 378. do 381. bile su odlučujuće..." (Hervé Inglebert: *"Les Romains chrétiens face à l'histoire de Rome"*, Paris 1996, p. 683).

sa moćnim slovenskim vladarima na prostorima Rusije koji su smatrali da jedini imaju pravo jurisdikcije nad zemljama slovenskog svijeta⁴. Paleolozi, na smiraju imperije, već su bili vazali sultana, učestvujući u turskim vojnim aktivnostima na prostorima Male Azije i Balkana, u ratovima protiv preostale sve nemoćnije jermenske i slovenske vlastele koja se uzdala u tradiciju⁵ - nadajući se pomoći sa Zapada pružala je otpor Turcima, tražeći po navici stečenoj vjekovima najamničke ugovore za borbu sa islamom.

Strateški, jedino je kurija imala namjeru, predstavljajući se kao politički lider razjedinjenog i u međusobnim zadjevicama zapadnog svijeta, da utvrdi pravila ponašanja prema Turskoj i islamu; pozivajući se na pravo vladanja vjerom ona je pokušavala da objedini svoje dijeceze na slovenskom Balkanu, bez obzira kojoj državi ili vladaru pripadale, i da na svoju stranu privuče što više pravoslavnog življa, naročito onog koji

⁴ Ruski veliki duks (slovenska tradicija prevodi njegovu titulu kao “knez”, mada ona ne odgovara ovom vojno-administrativnom činu utemeljenom u epohi rane Vizantije, koji označava jednog od najviših vojnih komandanata i zapovjednika vojne uprave nad jednom ili više zemalja ili oblasti) Ivan III oženio se, uz blagoslov pape Ksista IV, Sofijom, kćerkom brata posljednjeg vizantijskog cara, da bi 1472. godine sklopio uniju sa papom, dobio nezavisnost od nikejskog patrijarha, osamostalio sopstvenu crkvu i da bi sa Rimom uspostavio prijateljske odnose. Ivan III se, po pravu ženidbe, smatrao “za legitimnog nasljednika prava koja su vizantijski carevi imali nad crkvom, zbog braka sa princezom njihove krvi. (...) Od ovog vremena on ih primjenjuje u svakoj prilici. On saziva sabore po primjeru vizantijskih careva, predsjedava im preko svog opunomoćenog izaslanika. U situaciji koja je nastala od tog časa Ivan III nije imao nikakav interes da se približi Rimu i da papi ustupi moć koju je prigrabio. Od ovog doba on postaje najglasniji protivnik Rimske crkve i najopasniji progonitelj svih koji su branili vjerske obrede ujedinjene Crkve Istoka...” (*Jacques G. Pitzipios: “L’eglise orientale”, Rome 1855, vol. II-III, p. 66-67*).

⁵ Na zahtjev Jovana Paleologa 8. oktobra 1438. godine pravoslavna i katolička crkva su se ujedinile, na “ekumenskom” saboru u Firenci, ali pomirenje nije dugo trajalo: “Arsenije, episkop Cezareje u Kapadokiji (koja je već bila pod turskom vlašću), stigao je u Jerusalim pod izgovorom da posjećuje sveta mjesta. Izgleda da su ga poslali Turci u tajnu misiju a povodom unije dvije crkve. Arsenije, pošto je stigao, zatražio je od Filoteja aleksandrijskog patrijarha, Doroteja, antiohijskog patrijarha, i Joakima, prvosveštenika Jerusalima, da sazovu sabor i odluče da je akt unije pravoslavlja i hrišćanstva iz Firence bogohulan. Ova tri patrijarha su oglasila da je Metrofan, konstantinopoljski patrijarh - protivno kanonu na patrijarhalnom prijestolu u Konstantinopolju. U aktu izlažu da je konstantinopoljski patrijarh Metrofan uljez, da se ujedinio sa Latinima (...). Aktom su data sva prava izvršenja ovih odluka u Aziji arhiepiskopu Cezareje i sve dijeceze na tom prostoru date su pod njegovu jurisdikciju (sve su već bile pod turskom vlašću). Istovremeno su napisali pismo Jovanu Paleologu u kome su mu zaprijetili ekskomunikacijom ukoliko nastavi da štiti konstantinopoljskog patrijarha i da opšti sa Latinima....” (*ibid. p. 59-60*).

nije bio pod jurisdikcijom isihastičkih⁶ i kanonski nepriznatih patrijarhata Srbije i Bugarske⁷. U tom razdoblju ona ne dobija neophodnu podršku velikih vladarskih evropskih kuća, najviše francuske i njemačke, zauzetih osavremenjivanjem državnog aparata i polaganim preuzimanjem dijela administrativnih poslova iz ruku do tada neprikosnovenog sveštenstva. Na drugoj strani, van kurijinih aktivnosti, brinući o sopstvenoj dobiti, težeći da iskoriste priliku koja im je omogućavala da učestvuju u velikoj preraspodjeli bogatstva Istočnog rimskog carstva na izmaku, veliki italički gradovi-luke sklapali su sopstvene sporazume sa jadranskim slovenskim, a preko njih i sa islamskim svijetom, tražeći pravo povlastica, potvrdu i zadržavanje prava koja im je nekada dala Vizantija, što je podrazumijevalo i sopstvene kvartove u najvećim malo i srednjoazijskim i mediteranskim gradovima pod vlašću emira i zastupnika sultana. Strahujući od prekida ekonomskih veza sa Istokom odakle su se uvozili plemeniti metali, skupocjene robe i roblje, a izvozili oružje i hrana, zapadnoevropske administracije podržavale su Napulj, Đenovu i Veneciju, ne postavljajući pitanje utvrđivanja granica i sfera uticaja prema Turcima i islamu, a Balkan im se činio kao bogomdani prostor za nalaženje saveznika sa zajedničkim interesima. Kurija je bila osuđena da ostane bez pomoći, naročito vojne, zemalja Zapada; neuspjeh dvoipovjekovnih krstaških ratova koji su slomili vizantijsku vojnu moć a gotovo u potpunosti ekonomski iscrpjeli njemačku i francusku, naveli su Zapad i njegove sile da pragmatično sagledaju situaciju - da Vizantiju prepuste njenim vjerskim raspravama, trvenjima za vladarski tron, bezuspješnim pokušajima da se suprotstavi Turcima i islamu i zadrži nešto

⁶ Najvećih protivnika saglasja sa latinskim svijetom - isihasti su podržali sve odluke starih patrijarhalnih sjedišta u Antiohiji, Aleksandriji i Jerusalimu, i na taj način unijeli nove podjele među slovenski živalj na Balkanu, posredno omogućavajući Turcima da se više politički nego vojno brzo institucionalizuju kao vlast na prostorima južno od Save i Dunava.

⁷ "Kada je okončana Velika Šizma? Istraživači nemaju jedinstveno mišljenje: može da se navede 1417. godina, godina izbora Martina V; 1429. godina potčinjavanja Klimenta VIII; 1449. godina kada je Feliks V odustao od tijare; 1451. godina smrti Feliksa V.... Sve je i ovog puta stvar ličnog izbora. Mora se reći da se od 1431. godine (kada je izabran Eugenije IV) papstvo zaodjenulo autoritetom, ako ne i prestižem. Velika Šizma sadrži posljedice koje će odrediti budućnost Crkve i njene političke moći. Paradoksalno, ali samo naizgled, Šizma je ponovo vratila mir u pontifikalnu monarhiju i dozvolila kralju Francuske da promisli o svojim odnosima sa Crkvom prihvatanjem *pragmatica sanctio* i da konsoliduje ustrojstvo Države..." (Jacques Bouineau: "*Histoire des institutions I-XV siècle*", Paris 1994, p. 513).

od uticaja kod nekadašnjih saveznika, najviše Slovena. Sa Vizantijom se u potpunosti slama i južnoslovenska vojna moć: ruski veliki kneževi već otvoreno traže da im se prepuste imperijalna znamenja Istočnog rimskog carstva, pregovaraju sa francuskim i njemačkim vladarskim kućama o podjeli sfera uticaja na islamizovanom Istoku, tražeći način da neke od sunarodnika sa Balkana privuku, preko vjere, na svoju stranu, u svoju zonu uticaja. Dva vijeka, XV i XVI, razdoblje su velike preraspodjele tradicionalnih rimsko-romejskih prava vlasti nad teritorijama i narodima, posebno nad Balkanom; Venecija, uz podršku pontifeksa, pozivajući se na znamenja Akvilejskog patrijarhata, već nekoliko stoljeća potpuno latinizovanog i germanizovanog, oglasila je svoje pravo jurisdikcije nad njegovim nekadašnjim teritorijama na Ilirikumu - Panonijom i Dalmacijom⁸. Počela je da se uspostavlja podjela vlasti prema Turskoj, uz diobu teritorija: neisihasti, pristalice kanonskog pravoslavnog hrišćanstva, u Panoniji i Dalmaciji stavili su se pod vjersku zaštitu kurije postajući vazali ugarskih vladara i austrijskog vojvodstva, kao i katolički živalj, dok su se isihastičke crkve Srbije i Bugarske i nekanonske, tačnije jeretičke, poput bosanske i zetske, vezale za volju posljednjih vizantijskih vladara i ekumenskih patrijaraha, prihvatajući suverenu vlast Turaka. Turski sultani prisvojili su insignacije moći istočnih rimskih careva i počeli da rukopolažu ekumenske patrijarhe u Konstantinopolju i poznije Nikeji - stari patrijarhati nastavili su da budu njihovi podložnici i nekadašnju vizantijsku crkvenu administraciju, sve učene ljude koji su po pravilu pisali na dva ili tri jezika, stavili su, uz nadoknadu, Velikoj Porti: isto su učinili i njihovi sufragani,

⁸ “Jedan saborski dekret od 22. decembra 1435. godine oglosio je pravo Venecije da (u Akvilejskom patrijarhatu) potpuno uspostavi svoje privilegije. (... Papa Eugenije) se lako saglasio sa Mletačkom republikom i dao joj patrijarha koji joj je odgovarao, jednog od njenih podanika, Padovanca Lodovika Skarampija iz Mearote (*Mezzarota*), koji je bio u papinoj službi kao ljekar a već je bio imenovan za arhiepiskopa Firenze. Imenovao ga je 1440. godine (papa Eugenije) za kardinala i legata *a latere* u provincijama Akvileje i Gradoa. Legat uopšte nije obavljao svoju funkciju i rijetko je boravio u svojim oblastima tokom dvadeset šest godina svoje vlasti. On ih je preveo u papsku nadležnost, kroz različite oblike izvršenja i misije, i zadovoljio se da upravlja preko generalnih vikara, potčinjenih mu episkopa u provinciji, a po nahođenju Najviše Visosti (papska titula u to vrijeme - primj.) (...) Istorija patrijarhata je okončana; tokom vjekova ona nudi samo jalove rasprave između Rima i Venecije oko toga ko će biti nosilac patrijarhalnih znamenja, koji će ubuduće biti isključivo Venecijanac...” (P. Richard: “*Patriarcat d’Aquilée*”, *DHGE*, Paris 1924, vol. III, p. 1135-1136).

patrijarhati Bugarske i Srbije⁹. Prostore pod jurisdikcijom akvilejskog patrijarha i njegovog zaštitnika Mletačke republike podijelili su Mađari, Austrijanci i Venecijanci, organizujući pristalice pravoslavne kanonske crkve u nezavisne opštine ili "vojna područja" u graničnim oblastima prema Turskoj; pravoslavni Sloveni na tim prostorima u tom času postaju najamnici zastupnika rimskog pontifeksa ali, u isti mah, i veza kurije sa pravoslavnom crkvom i rijetkim latinskim zajednicama na prostorima pod islamom, neophodna za održavanje trgovinskih veza između zapadnoevropskih država i Turske.

XV, XVI i prva polovina XVII stoljeća su razdoblje kada na prostorima Zapadne Evrope potpuno nestaje klasična "hrišćanska historiografija" utemeljena na retorskim pravilima antike; Renesansa je ponudila novi obrazac pisanja istorije - svjedočenja starih pisaca obavezno moraju, u slučaju korišćenja i preuzimanja, kritički da se preispituju i usaglašavaju sa zahtjevima znanja novog vremena, uz obaveznu preporuku poštovanja liste zabrana koju su propisali brojni sabori održani pod okriljem pontifikalne kancelarije. Više nema poziva na Bibliju i njene tekstove, ni prenošenja predstava istorijskih zbivanja po hronološkom redu od vremena Stvaranja svijeta, Adama ili Noja. Taj stari obrazac hrišćanske historiografije koriste samo rijetki pisci-sveštenici, po pravilu kada pišu takozvanu "sveopštu istoriju" i koriste tekstove dostupnih manuskripata: istoričari novog doba pišu o događajima kojima su očevici, tražeći u hrišćanskim historiografijama i antičkim tekstovima uzore ili za stil ili tipove junaka i djela koji se daju probitačno porediti sa istaknutim ličnostima njihovog vremena. Za razliku od latinskog svijeta koji se polako oslobadja stereotipa hrišćanske književnosti imperijalne epohe Vizantije, stvaralaštvo i historiografija pravoslavnog življa pod islamom, uglavnom zatočeni u manastirske zidove i krugove bogatih koji održavaju tradiciju sjećanja na dane moći Istoka i slovenstva, opstaju na prepisivanju starih kodeksa, na njegovanju kulta podražavanja, tokom redakcije starih spisa mijenjajući sadržinu ili navode izvornika u skladu sa trenutnim političkim potrebama

⁹ "Turci su znali cijenu koja je pripisivana ovim svetim spomenima (relikvijama, darovima nekadašnjih slovenskih vladara pravoslavnoj crkvi - primj.). Muhamed II je u svoju palatu Saraja smjestio brojne relikvije pred kojima je palio kandilo, koje je takođe, u zgodnoj prilici, mogao da ponudi *pro numere* kako bi procijenio istinitost pobožnosti onog ko se stavlja u službu Bogu..." (A. Frolov: "*La relique de la vrai croix - recherches sur le développement d'un culte*", Paris 1961, p. 93).

i sopstvenim interesima - cilj je održati veze i prijateljstva sa moćnim slovenskim enklavama, najviše trgovačkim, na prostorima Zapadne Evrope, udovoljiti njihovim potrebama za nadmetanjem i prestižom u krugovima učenih zapadnjaka, a jedno od moćnih sredstava je i predstava sopstvene istorije. Ona se sa istim namjerama dotjeruje i ispravlja i u krugovima stvaralaca na prostorima pod jurisdikcijom pontifikalne kancelarije: na, slobodnim od islamskog iga, prostorima Zapada treba dokazati da su Sloveni nekada imali državu dostojnu poštovanja, da takvo isto poštovanje, po mjerilima epohe, moraju da uživaju i potomci tog naroda, mada u tom času bez države i bilo kakvog izgleda da je u dogledno vrijeme, bez tuđe pomoći, stvore. Svijet slovenskih enklava na Zapadu, trgovačkih i vjerskih, vezanih za velike i bogate hramove koje su sami gradili ili su u pitanju bile zadužbine nekadašnjih velmoža i vladara, dijeli se: na rimokatolike koji su potpuno slobodni u djelanju i ispovijedanju vjere, ali kojima je uskraćeno pravo da iskažu sopstveno nacionalno biće i, stoga, u strahu da u budućnosti budu asimilovani, i pravoslavne koji se povezuju sa enklavama drugih pravoslavnih naroda Istoka, kakvi su Jevreji, Jermeni, Kopti, Sirijci, a koji, zbog pisma, ćirilice, nemaju priliku da sopstvenu kulturu i potvrdu da pripadaju slovenskom svijetu predstave svom snagom velike tradicije - svim Slovenima je, praktično, ostavljena samo sloboda u vjeri i pravo da se za egzistenciju bore ravnopravno sa građanima država u kojima su se stekli. U takvom poretku stvari jedina mogućnost za isticanje, za pokazivanje i dokazivanje prestiža je - historiografija.

Mediterranski svijet i epoha brojnih prepisa “Ljetopisa popa Dukljanina”: Problem sa kojim se suočava slovenski primediterranski i svijet u enklavama Istočnjaka u Zapadnoj Evropi postaje izuzetno složen tokom XVI i u prvoj polovini XVII vijeka kada Poljska postaje evropska vojna sila i kada češki vladari, u rodbinskim vezama sa ugarskim i austrijskim dvorom, počinju da se pojavljuju kao izuzetno uticajni sudionici u političkim zbivanjima koja se tiču razgraničenja zapadnih sila i Turske na Balkanu. Rusija je zaokupljena brigom da se institucionalizuje kao “Treći (pravoslavni) Rim”, namjerna da oko sebe okupi slovenske zemlje i sama počne pregovore o razgraničenju sa Turcima, istovremeno težeći da obnovi prijateljske i rodbinske odnose sa njemačkim i francuskim vladarskim kućama koje, zveckajući oružjem, prijete neskrivenim namjerama pontifikalne kancelarije da se u ime “bitke za duše svih hrišćana” samostalno pojavljuje kao najznačajniji pregovarač sa Otomanskom imperijom. Nad

kuriju se nadvija prijetnja starih političkih suparnika, koji, sa svoje strane, sa neskrivenom zebnjom gledaju u nove slovenske sile na prostorima Evrope, najviše na Poljsku¹⁰, pažljivo procjenjujući situaciju i pribojavajući se mogućeg objedinjavanja slovenskog svijeta. Njemački vladari odlučuju da primoraju kuriju da ustukne - cilj je politički razvlastiti rimskog pontifeksa, dovesti u pitanje njegov neprikosnoveni autoritet u zapadnom svijetu i u toj ga mjeri oslabiti da mu najveće vladarske kuće Evrope postanu ravnopravni partneri u svim odlukama koje se tiču hrišćanstva, naročito na teritorijama pod islamom: priprema se veliki pokret Reformacije, nasljednik velikih ideja poznorenesansnih zapadnoevropskih humanista koji su stvorili teoriju o neophodnosti "novog društvenog dogovora", u kome će crkvena i vladarska vlast biti ravnopravne i sjedinjene¹¹, a koji germanskim vladarima treba da vrati prestiž i uticaj i u pitanjima vjere.

¹⁰ "Jezik i pismenost Kijevske države, uz bjelorusko posredovanje, postaju državni jezik Litve. To važi za religiju, socijalno-ekonomsku strukturu, zakonodavstvo. Unija Litve i Poljske 1569. godine utemeljila je početak postepenog sve većeg poljskog uticaja, koji počinje da prevladava krajem XVI vijeka..." (A. B. Липатов: "Славянское просвещение в общеевропейском контексте", Литература эпохи формирования наций в центральной и юго-восточной Европе, Москва 1982, p. 85). Varšavska konfederacija stvorena 1573. godine bila je, na posredan način, odgovor Ruskoj pravoslavnoj crkvi, i njeni akti su utemeljili Poljsku kao imperijalnu silu: "ona je garantovala ravnopravnost svih religija, slobodu savjesti i vjersku toleranciju. U XVII vijeku, sa pobjedom Protivreformacije, ova se situacija izmijenila nagore i to radikalno, što je izazvalo talas nacionalnog protivljenja u Ukrajini..."

¹¹ "U prvoj glavi I knjige svojih "Promišljanja nad prvom dekadom Tita Livija" Makijaveli izlaže teoriju mješovitog organizovanja države, na taj način formulišući ideju društvenog dogovora: "Načini upravljanja slučajno su se pojavili među ljudima; na početku svijeta, kada je stanovništvo na zemlji bilo malobrojno, ljudska bića su neko vrijeme živjela u rasutosti (*dispersi*), slično životinjama, potom, kada se njihovo potomstvo umnožilo, ona su se ujedinila (*si ragunarono insieme*), a da bi se bolje zaštitila, počela su između sebe da biraju silnijeg i hrabrijeg (*più robusto e di maggior cuore*), načinivši ga svojim vođom (*come capo*) počeli su da mu se pokoravaju. Iz toga se rodilo saznanje o dobrim i časnim djelima za razliku od rđavih i prestupničkih. (...) Kao rezultat toga potom, kada se došlo do biranja gospodara (*eleggere un principe*), ljudi nijesu slijedili silnijeg već mudrijeg i pravednijeg. Ali, kako se kasnije vlast počela predavati po nasljeđu, to su nasljednici počeli brzo da se orođavaju po običaju predaka... (...) Posljednji (riječ je o konačnoj fazi razvoja državne organizacije - primj.) zavisni na sami spomen monarha (*di un solo capo*) između sebe samih birali su upravitelje (*costituivano di loro medesimi un governo*)". Kod Makijavelija nalazimo gotovo sve komponente ideje društvenog dogovora sve do prava naroda na raskid i ustanak protiv zloupotrebe vlasti upravitelja, što nijesu promislili ni Hobs, ni Lok, a što je jedino revolucionarnim učenjem obrazložio Ruso..." (И. П. Медведев: "Идея общественного договора в эпоху Ренессанса и её античные

U svojoj raspravi “O autoritetu u vremenu i u kojoj mu je mjeri neophodno pokoravanje” Martin Luter “pokazuje istinu sveopšte politike. Autoritet i pokoravanje stvaraju jedinstvo moći vladara”¹². Stvara se nova teorija države po kojoj “vlast znači vladanje tijelima (živim bićima)”; “pravi hrišćanin na zemlji ne živi zbog samog sebe, već zbog sopstvene budućnosti i da bi joj služio, te tako ispunjava, saglasno prirodi svog duha, ono za čim sam po sebi ne osjeća potrebu ali što je korisno i neophodno za njegovu budućnost. Dakle, mač je od velike koristi i neophodan je svima da bi se održao mir, da bi grijeh bio kažnjen i da bi postao prepreka za nevaljalstva. Stoga slijedi da se hrišćanin, potpuno dragovoljno, podvrgava vlasti mača, plaće poreze, slavi autoritet, služi mu i pomaže, čineći sve što je za njegovu korist...”¹³ Vojna služba vladaru postaje obaveza pravog hrišćanina - pojedinac više ne služi rimskom pontifeksu, ovaj nema pravo da oglašava pozive za vojnu; nema više nevjernika, postoje “tjelesa” država koja sačinjavaju “tjelesa” njihovih podanika, odgovornih jedino sopstvenom vladaru, koji je, sa svoje strane, odgovoran Bogu. Kurija prestaje da bude vrhovni sud po pitanjima vjere - ona je zastupnik duša svih hrišćana pred Bogom, i njena administracija je zadužena da sarađuje sa vladarskim kućama, bude im na usluzi, politički posredujući između kraljevstava Zapada da bi se očuvala ideja o “imperiji jednovjernih”, njen uticaj je unutar laičke vlasti i prije svega je politički, ne i upravni. U toj situaciji pravoslavna crkva, koja se vezala za Rusiju i “Treći Rim” - Moskvu, na jednoj strani, a na drugoj za Visoku Portu i politiku sultana koji je imenovao, preko institucije “kupovine položaja”, prvosveštenike nekadašnjih vizantijskih patrijarhalnih sjedišta, takođe je imala isključivo ulogu upravljača na od islama zaposjednutim teritorijama: njena dužnost bila je da ubira svoj i obavezan carski porez, da obezbjeđuje nesmetanu administraciju između zemalja sa hrišćanskim življem i da štiti ugled sultana kao nasljednika imperijalnih “božanskih” moći nekadašnjih careva

корни”, *Античное наследие в культуре Возрождения*, Москва 1984, p. 139).

¹² “Na prvom mjestu moramo da nađemo pravi osnov u zakonu i u maču vremena, da niko ne bi posumnjao da je to po volji i zapovjesti Božjoj, koji postoje u poretku svijeta...” (M. Luther: *“De l’autorité temporelle et dans quelle mesure on lui doit obéissance”*, Paris 1973, p. 73).

¹³ *Ibid.* p. 91. “Duša nije potčinjena Cezarovoj moći, on ne može ni da je pouči, ni da je vodi, ni da je ubije, ni da joj daruje život, ni da je sputa, ni da je odveže, ni da joj sudi, ni da je osudi, ni da je prisvoji, ni da je napusti. (...) Suprotno ovome, za tijelo treba načiniti dobra i čast, jer to proizlazi iz njegove moći...” (*ibid.* p. 133).

Istoka. Hrišćanima Istoka je, za razliku od njihove braće po vjeri na Zapadu, oduzeto “pravo mača” - ulaskom u vojsku oni su morali da prihvataju islam, a isto je bilo i sa poslovima vezanim za državnu administraciju i njene ispostave širom hrišćanskog svijeta. Pravoslavna hrišćanska crkva bila je garant mira među svojim vjernicima, kao “gospodar duša” njihov politički zastupnik pred Portom i branitelj njihovih interesa pred kurijom: pravoslavni živalj na Zapadu, vezan za pravoslavne opštine, po pitanjima vjere, baš zbog toga, postao je građanstvo “drugog reda” - imao je isti status kao i njihova sabrača po vjeri na prostorima koje je zauzela Turska.

Dok na Zapadu počinje epoha štampanja knjiga, u slovenskom i pravoslavnom svijetu pod islamom knjige se i dalje pišu - rade se uglavnom prepisi crkvenih tekstova u koje se uključuju izvodi iz starih vizantijskih ili hronika koje su pisali anonimni slovenski pisci epohe Nemanjića, a u enklavama u Zapadnoj Evropi ti se spisi nanovo prepisuju ili dopisuju u nastojanju da se održi ćirilaska tradicija koja tada počinje da se poistovjećuje sa “nacionalnim pismom” slovenskog svijeta, i to najviše zahvaljujući propagandi koju je sprovodila Ruska pravoslavna crkva. XVI stoljeće je epoha kada se javljaju, naporedo sa velikim štampanim istorijama najmoćnijih evropskih zemalja i prvim kodeksima izvorne latinske građe neophodne za utemeljenje novih pravila historiografije u službi novih pravila vlasti koje su stvorili Reformacija i Protivreformacija, i prva slovenska istorijska djela - prepisi još nepronađenog izvornika iz pera anonimnog dukljanskog prezvitera pod naslovom “Kraljevstvo Slovena”. Svi prepisi javljaju se na slovenskim prostorima pod presudnim uticajem katoličke crkve i upravnom vlašću Venecije ili Austrije i Ugarske¹⁴, u najrazvijenijim trgovačkim i intelektualnim sredinama južnoslovenskog svijeta te epohe - na dalmatinskoj obali, na prostoru između Splita i Dubrovnika i u Boki Kotorskoj gdje se nalazi sjedište barske arhiepiskopije; na toj teritoriji još su jaki ostaci nekada moćnih slovenskih najamničkih družina, sada pod nadležnošću Venecije i Ugarske koje ih koriste za držanje granice prema Turskoj, najviše prema islamizovanom slovenskom življu koje sačinjava vojne granične otomanske odrede u Bosni. Ova “krajina”, kako

¹⁴ “Slovaci koje su Ugri pokorili u XI vijeku, i Hrvati koji su s Ugarskom bili vezani od 1102. godine u Personalnu uniju, našli su se u sastavu Austrije na način kojim su joj prisajedinjene ugarske vlasti tokom XVI i XVII vijeka. Teritorijalno ne u sastavu Svete Rimske Imperije, ovi narodi i ovako i onako bili su vezani za nju austrijskim posredovanjem...” (A. B. *Тунанов, op. cit. p. 81*).

je najčešće nazivaju slovenski izvori te epohe, koristi još u službenoj upotrebi uz latinski jezik i ćirilicu, dok se zvanični akti, vezani za kancelarije Venecije i ugarskog ili austrijskog dvora pišu nekom osobenom mješavinom slovenskog, italijanskog ili njemačkog i latinskog jezika koji često postaje i jezik rijetkih književnih djela koja se stvaraju pod uticajem pozne italijanske renesanse ali u duhu Protivreformacije¹⁵. U pravoslavnim manastirskim enklavama prepisuju se i grčki tekstovi, među njima najviše žitije Svetog Jovana Vladimira kralja Dalmacije, ali poznovizantijske redakcije (*βασιλεως Ἰωαννου του Βλαδιμηρου*); tada je već izvršena potpuna prerada grčkog (?) izvornika nastalog krajem prve polovine XI stoljeća, i taj se spis među slovenskim historiografima i proučavaocima ćirilsko-vizantijskih srednjovjekovnih tekstova naziva Ljetopisom popa Dukljanina¹⁶ - na taj način se Kraljevstvo Dalmacije i potom Slovena, utemeljeno u Duklji i Prevalitani, svodi na samo dva, eventualno tri vladarska imena, Petra Slovena (*Petrus Slavus, Petrislaus*), njegovog sina Vladimira (*Blandimirus, Βλανδιμυρος, Βλαδιμηρος*) i njegovu ženu, Samuilovu kći, Kosaru (*Coxara, Cossara, Κοζαρη, Κωσσαρας*)¹⁷. Među

¹⁵ Izuzetno je značajan dubrovački ćirilski spis iz 1520. godine poznat pod naslovom “*Либри од мнозиех разлога*” u kome se u prvom dijelu nalazi fragment za sada izgubljene istorije koja počinje sa epohom Jovana Zlatoustog, od časa kada je proglašen za konstantinopoljskog ekumenskog patrijarha. Iz prve polovine XVI stoljeća je i takozvani “*Шибенички зборник*” u kome se na folijima 103-108. nalaze izvodi iz besjeda Jovana Hrizostoma sa izvodima nekog istorijskog spisa. Nešto kasnijem razdoblju, pisan je 1602. godine, pripada “*Законик Јована Злокруховића*” u kome se na foliju 166. nalazi nekoliko osuda latinizacije i rimskog pontifeksa, naročito čin pričešća i krštenja, što ukazuje na žestok otpor potomaka nekadašnjih slovenskih najamnika nasilnoj katolicizaciji koja je od vremena do vremena pokušavala da živalj Krajine veže i vjerski za katoličku crkvu: “*поведа нам и злоу и лоукав’ноюу веру...*” (*Vladimir Mošin: “Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije”, Zagreb 1955, p. 79*). Još nijesu proučeni spisi koje je Bogišić sredio (popisao) a među kojima se nalazi niz dragocjenih svjedočenja o slovenskim i vizantijskim hronikama koje pripovijedaju o slovenskoj državi na balkanskom jugu.

¹⁶ Grčki tekst koji se koristi ovom prilikom iz fonda je Viktora Grigoroviča, koji se nalazi u Biblioteci Lenjina u Moskvi, zaveden pod brojem 167 (820). Kratka opaska uz sačuvane samo četiri strane grčkog manuskripta: “Odlomak iz žitija nekog Jovana, savremenika cara Samuila i Vasilija Bugaroubice (kraj X vijeka), pisanog na papiru, brzopisom XVI veka, na dva folija...” (*V. Tapkova-Zaimova: “Un manuscrit inconnu de la Vie de S’ Jean-Vladimir”, EB, vol. 6, Sofia 1967, p. 183*).

¹⁷ Postoje tri takva grčka rukopisa koja potiču iz epohe od početka XVI do sredine XVIII vijeka, što nedvosmisleno ukazuje da se nasilnoj latinizaciji suprotstavljala anahrona i radikalna vizantinizacija, po cijenu potiskivanja ćirilice i nanovnog uvođenja grčkog pisma, što postavlja niz pitanja od kojih je najvažnije: da li je pokret učenih Dalmatinaca

ćirilskim rukopisima nastalim na dalmatinskoj obali i u njenom nešto bližem zaleđu, prevodima sa grčkog, najznačajniji je korpus tekstova iz Poljica, nedaleko od Krajine kod Makarske, gdje se najduže, sve do kraja XVIII vijeka, zadržala prepisivačka ćirilska škola koja je bila u tijesnoj vezi sa dubrovačkim vlasteoskim krugom, “slavjanskim - nacionalnim”, kome je pripadao i Dmine Papalić jedan od “nalazača ćirilske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina”, koji je po svom i svjedočenju savremenika ovu hroniku preveo na latinski jezik¹⁸.

u dobu od XVI do XVIII vijeka podržavao proces “vizantijske renesanse” u krajevima ne samo pod turskom već i vlašću Venecije, Austrije i Ugarske? Činjenica je da se u tim spisima Jovan Vladimir, inače duks vizantijskih najamnika i upravnik (da li i *princeps*?) Dalmacije, naziva “βασιλεὺς” otvara niz pitanja na koja bar za sada nema pravog odgovora; u tim spisima se vizantijski car naziva “...ο Πορφυρογεννητος Βασιλειος, ο των Ῥωμαίων Βασιλεὺς, εκουρσεὺς και εκυριευος τα Βουλγαρικά, Σερβικά, και Γερμανικά...” vladarem Bugarske, Srbije i Germanike (“*Un manuscrit inconnu de la Vie de S^t Jean Vladimir*”, p. 186). To ukazuje da je poznovizantijska, tačnije poznogrčka, jer Vizantija ne postoji već gotovo jedno stoljeće, redakcija “Života svetog Jovana Vladimira”, u kojoj se on naziva βασιλεὺς Δαλματίας (Δελματίας), nastala kao prepis u skriptorskoj radionici koju je organizovao Teodor Metohit u XIV vijeku, na osnovu predloška ili iz epohe Aleksija Komnena kome su vlastela-učesnici u Prvom krstaškom ratu položili zakletvu na pokornost priznavši ga za “svog imperatora” pa stoga Γερμανικά (*Paul Cristophe: “L’eglise dans l’histoire des hommes”, Limoges 1982, vol. I, p. 360-361*), ili iz vremena prvih godina Latinskog carstva kada su Venecijanci, kao nosioci insignacija moći Akvilejskog patrijarhata, postavši ekumenski patrijarsi, reorganizovali grčke skriptorije sa ciljem da oglase jedinstvo Istoka i Zapada, na šta zapaćuje nekoliko dokumenata po kojima su Mlećanima na upravljanje prepućteni Srbija i Bugarska. Postoji i treća mogućnost, istog stepena vjerovatnoće kao i prethodne, da je Žitije Jovana Vladimira napisano prije ili za vladavine Konstantina Monomaha, po nalogu imperijalne kancelarije koja je Italikum i Dalmaciju sa prostorima Balkana u zaleđu do Drine i Drima, smatrala jedinstvenom administrativnom cjelinom - u tom slučaju Γερμανικά bi oznaćavala nekadaćnji dio donjedunavskog limesa do ućća u Crno more, koji je taj naziv povremeno nosio, kao dio provincije Trakije, već od Konstancijevog vremena. Indikativno je da se ćlanovi porodice imperatora Romana Argira, koji je vladao na prelomu prve i druge ćetvrtine XI vijeka, spominju u nekim dokumentima vezanim za Kraljevstvo Slovena, kao vlasnici velikih posjeda na jugu Italije i u Epiru što, za sada posredno, naznaćava da je prvo vizantijsko Žitije Jovana Vladimira nastalo za njegove vladavine upravo na tim prostorima.

¹⁸ Pogledaj: Ferdo Šićić: “Letopis popa Dukljanina”, Beograd-Zagreb 1928, p. 259-263. Poljićki knez 1482. godine bio je Dmine Papalić; vinovnik što se Ljetopis anonimnog Dukljanina nazvan “Krvatska kronika” je Jerolim Kaletić koji je uspostavio da su “vgiedne chnijge pisane **harvacchom pismom i ispisah receni dmine ric po ric...**”, iako je knez Juraj Marković (ili Marović, to je još sporno) u pismu mletaćkom dućdu naveo da je spis “preveden sa slovenskog” (*letera traduta di schiavo*). U pismu koje je Marko

U Poljičkim rukopisima, inače neproučenim, najstariji je pisan takozvanom “bosanskom ćirilicom” (bosančicom) krajem XV ili početkom XVI stoljeća, a poznat nam je po prepisu iz XVIII stoljeća, na foliju 220-221 koji svjedoči o okupljanju sitne slovenske vlastele i nekadašnjih najamnika 12. oktobra 1677. godine, naslovljenom “Odluka zbora na Obliku o nevernicima”, nalazi se uputan navod koji svjedoči da je tačan navod Dmine Papalića da je jedna od verzija spisa “Kraljevstvo Slovena” nađena na tom području - po svemu sudeći taj tekst pripadao je najstarijem, za sada izgubljenom, korpusu ćirilskih tekstova nastalih u toj vojnoj krajini¹⁹. “Brdo Oblik” je motivski najznačajniji dio Žitija svetog Jovana Vladimira, u svim za sada poznatim verzijama pa i onoj koja je predstavljena u desetom tomu “Monumenta Montenegrina”; ovaj, još nelociran geografski prostor, mjesto je na kome slovenski vladar, suočen sa velikom neprijateljskom vojskom i neizbježnim porazom, kada njegove već iscrpljene bojovnike napadne nova pošast, zmije-otrovnice, simbol božanske kazne za ljudska sagrješenja, prvi put pokaže svoje svetačke, božanske moći i uspijeva da izbavi svoje ljude. Vladimir na Obliku djela kao “sveti čovjek” - ostali dio povijesti u njegovom žitiju, podrazumijevajući njegovo izbjavljenje iz tamnice, ljubav i brak sa Kosarom, samo su razvijanje unaprijed zadate teze koja ima za cilj da južnoslovenskog vladara deifikuje i na taj način kanonski potvrdi krunu Kraljevstva Slovena i Dalmacije i njen primat nad “samozvanim” imperijalnim znamenjima bugarskog samodršca. Brojne istorijsko-geografske analize tvrdile su da je brdo Oblik nedaleko

Marulić uputio Papaliću 1510. godine navodi se da je spis koji je Papalić predstavio “*Dalmatico idiomate compositum*”, što će reći nije pisan na “hrvatskom” (još manje na “srpskom”) već na “dalmatinskom” ili “Dalmaciji svojstvenom jeziku”. Marulić takođe jasno razdvaja Dalmaciju i Hrvatsku: “*Croatiae Dalmatiaeque regum*” = “Dalmacije i Hrvatske”, ili prostor koji je pod jurisdikcijom hrišćanskih sila Zapadne Evrope, ali ne i pontifikalne kancelarije.

¹⁹ Sačuvan je i Poljički istorijsko-bogoslovski zbornik sa kraja XVIII vijeka, pisan takođe “bosančicom”, u kome se pored elemenata koji se nalaze u do sada poznatim latinskim prepisima Ljetopisa popa Dukljanina na foliju 9^a nalazi spis o Sibirjanin Janku. Takođe, u Hopovskom zborniku sa kraja XVI vijeka, rukopisu takozvane “srpske redakcije”, nalaze se elementi iz Ljetopisa popa Dukljanina, ali uklopljeni u rodoslov srpskih despota, i to na foliju 119: “*Бело Оурош роди Техомимыла. Техомил’ же роди Неманю, иже есть свету Симеон...*” Na foliju 120 nalazi se rodoslov Vukana, kralja Dalmacije i Duklje, takođe preuzet iz nekog za sada nepoznatog ćirilskog ili latinskog manuskripta, ali se u njemu Vukan naziva “velikim knezom”, što ukazuje da je Ruska crkva već izvršila presudan uticaj na dobar dio pisara i prepisivača u crkvama i manastirima pod otomanskom i austrougarskom vlašću.

od Skadra, nedaleko od istoimenog jezera, između Splita i Makarske, itd. Nijedan od proučavalaca ove slovenske istorije nije uočio da se ovaj geografski pojam nalazi isključivo u Žitijima Jovana Vladimira - Vladimir se sa porodicom i pratnjom (ne i vojskom!), pred Samuilom koji je zauzeo gradove u Srednjoj Dalmaciji, povlači na Oblik, dok se vojska samozvanog cara upućuje ka Ulcinju, kako to navodi i povijest u "Kraljevstvu Slovena" u desetom tomu edicije Monumenta Montenegrina.

"Oblik" je latinizovana grčka kovanica "οβελος" koja označava "stub pred svetištem"²⁰ i simbolički, u skladu sa retorskim pravilima koja se odnose na pisanje "žitija svetih", ukazuje da je Vladimir, poput Mojsija na brdu, tada dobio "Blagoslov Božji". Time je predoređen za svetačku misiju među Slovenima na balkanskom jugu. Na latinskom ovaj grčki izraz dobio je niz novih značenja; "oblicus" = "obliquus" nema isključivo simboličko sakralno značenje, već i alegorijsko - to je kosina, padina, zaobilaznica, sporedna strana, ali istovremeno znači i "dvoličnost". Posljednje značenje, u strogo crkvenom pojmovniku epohe od X do XVII vijeka, znači "prikriivanje istinitog djela" koje je jedino Božje, ali i padinu na kojoj se nekada, ili i u tom času, nalazio paganski hram u kome se obavljala i služba za hrišćane - sa doslovnim značenjem "nešto naopako", "nešto što uopšte nije ispravno". Kada ovaj termin upotrebljavaju retori da bi pokazali sopstvenu učenost, a oni su uglavnom pisali žitija svetih po nalogu ili narudžbini, njime se označava "vijugav put" ka iskupljenju, "sporedni put" ka spasenju, ali isto tako i "ljubomora", "zavist željna nečega", "surevnjivost", "nezaštićenost", "opasnost", "iskazivanje želje", "neprijateljsko raspoloženje prema nekome", "prativnost", "tama", "nepoznatost"²¹. Jovan Vladimir, to je očito, povukao se na položaj u

²⁰ "Οβελος" = "šiljasti stub, četvorouglast, u visinu sve tanji, završujući se malom piramidom, kakvih ima često u Egiptu pred hramovima..." (*S. Senc: "Grčko-hrvatski rječnik", Zagreb 1988, p. 644*). U isti mah "obelos" znači i "ražanj", u prenosnom smilu "biti na vatri kušanja - iskušenja", što je kao termin naširoko koristila vizantijska hagiografska književnost.

²¹ *Emile Chatelain: "Lexique latin - français", Paris 1893, p. 512*. Značenje "tama", koje je konotacijski u *oblicus*, označava "življenje u mraku", "bez pravog saznanja", posredno, simbolički i alegorijski "bez božanskog prosvjetljenja" i "bez dodira sa Bogom". Latinska retorika epohe Rimskog carstva utvrdila je i značenje "gledati s podozrenjem, ispod oka", *oculo obliquo aspicere*, čak "dvosmisleno govoriti", *oratio obliqua* (*И. X. Дворецкий: "Латинско-русский словарь", Москва 1976, p. 687*), što nagoni na pomisao da je latinski autor žitija, nesumnjivo izuzetno učen i iz neke benediktinske skriptorije sa područja Gornje Dalmacije (Duklje), bio vrstan poznavalac slovenske pagansko-

okrilju paganskog slovenskog hrama²², uzdajući se u božansku zaštitu; u času kada njegovu prattnju napadne pošast, simbol paganske vjere, ali i jeretičkog hrišćanskog svešteneičkog reda, unutar tada već veoma moćne Crkve slovenske, koji se nazivao “poštovaocima (Velike) Zmije”²³, vladar odlučuje da se za pomoć obrati hrišćanskom Bogu. Vladimir je pred svojim najvećim iskušenjem, opredjeljuje se između paganstva i hrišćanstva: kako se hrišćanski Bog odaziva, izbavljajući ga, Vladimir, da bi postao “hrišćanski slovenski βασιλειωζ”, mora da prođe kroz još jednu veliku kušnju, tamnicu samozvanog cara Samuila, jeretika i otpadnika, zaštitnika masalijana i bogumila²⁴, da bi iz nje, “oslobođen i očišćen”, ali i potpuno

hrišćanske tradicije. Na to zapućuje i takozvani “Vladimirov krst” koga spominju svi tekstovi “Kraljevstva Slovena”: on je “drven”, u skladu sa bogumilskom i masalijanskom praksom koje su ukrašavanje drveta, predodređenog da bude “sveti znak”, skupocjenim materijalima i dragocjenostima, smatrale najvećim grijehom i sknavljenjem koje vrši Sotona u liku visokih sveštenih lica kanonske crkve.

²² А. П. Ковалевский: “Вопросы историографии и источниковедения славяно-германских отношений”, Москва 1973. р. 86. Dosadašnja istraživanja sporadično i rijetko navode paganizam Slovena i to isključivo po navodima putopisaca sa Istoka u epohi od IX do XI stoljeća; istraživači, zatečeni navodima u manuskriptima koji još nijesu u potpunost iščitani, ističu da se opisi paganskih slovenskih hramova graniče sa “fantastičnim”, jer su u pitanju veleljepna zdanja u kojima se, sudeći po dosadašnjim saznanjima, odvijala i služba hrišćanskom bogu. U svim pripovijestima vezanim za Jovana Vladimira, ova epizoda je više nego uputna: slovenski ratnici predvođeni Samuilom, protivnici Vladimirovi, nijesu htjeli da stupe na tlo brda Oblik, najvjerojatnije jer se radilo o “svetoj zemlji” paganskih slovenskih božanstava. Pomnija analiza ovog dijela žitija ukazala bi i na postojanje čitavog niza svetilišta posvećenih solarnim kultovima, porijeklom persijsko-skitskih, koje su šttili maniheji i njima bliske grupe gnostika, a čiji su ostaci nađeni širom Dalmacije i u njenom daljem zaleđu (podrazumijevajući i današnju Crnu Goru) tokom arheoloških istraživanja.

²³ Radi se o Ofitima (οφις = zmija, zmajevo sjeme), veoma uticajnoj sekti u nestorijanskim i manihejskim krugovima, tačnije pokretu gnostičkog hrišćanstva koji se pojavio već u II stoljeću i čiji se tragovi na slovenskim prostorima prate do XVI stoljeća. Ofiti su smatrali da je materijalni poredak stvarnosti puteno, tjelesno, prvobitne nemani, gospodara Haosa, koju je savladao Bog na početku stvaranja svijeta, pa da su, sljedstveno tome, sva živa bića, među njima i ljudsko, refleks, odbljesak, sile Haosa koja je prvorodna u istoj mjeri koliko i božanska sila svjetlosti. Kako riječ “oblicus” ima i to značenje, više je nego očito da su sve latinske redakcije nastale na osnovu grčkih, jer su svi do sada poznati tekstovi i manuskripti vezani za ofite, među njima su i “Ilovička” i “Moračka krmčija”, isključivo vizantijski, arapski i slovenski.

²⁴ Vizantijski su tekstovi Žitija Jovana Vladimira nedvosmisleni i jasni - masalijani i bogumili nalaze se, tačnije preovlađuju, u Bugarskoj, Meziji, Albaniji, Dalmaciji, Iliriku i Srbiji: “...αρετικὼν Μασσαλιανῶν, καὶ Βογομύλων τῶν Βουλγαρῶν, τῆς Μυσίας,

hristijanizovan, bio izbavljen - preko "djevice" Kosare, uzdarja koje mu je poslao Bog. Sa njom Vladimir, gospodar prostora na kojima preovlađuju masalijani i bogumili, stvara **prvu kanonsku hrišćansku dinastiju slovenskih vladara**, gospodara koji nijesu poklonici jeretičke Crkve slovenske već vazali konstantinopoljske i rimske.

Sporadično se, tokom posljednjih decenija, među istraživačima spominju i neke nove naznake vezane za ovaj dio Žitija Jovana Vladimira: riječ je o masalijanima i bogumilima i vjerskom konceptu koji su, kao hrišćanski, ispovijedali balkanski Sloveni i koji je bio ideološki osnov koji im je omogućio da stvore sopstvenu državu, od svih u svijetu uvažavano kraljevstvo. Masalijani su bili žestoki protivnici monofizita, podržavali su prećutno, u epohi stvaranja, islam na prostorima Antiohijskog patrijarhata, pod čijom se vjerskom jurisdikcijom nalazila ne samo Dukljanska mitropolija do pada 980. godine, već i njeni sufragani Ohridska i Skadarska. Protiv masalijana, u namjeri da zaustavi diobe teritorija Antiohijskog patrijarhata, žučno ih napadajući, oglasio se tokom VII stoljeća monofizitski antiohijski patrijarh Sever, jedan od najučenijih ljudi svoje epohe, namjeran, po za sada posrednim naznakama, ne samo da zaštiti moćnu monofizitsku crkvu već i njene veze i "crkve-podložnice" na Ilirikumu²⁵ - monofizitska

‘Αλβανίας, Δαλματίας, Ἰλλυρικόν, καὶ Σερβίας...’ (*“Un manuscrit inconnu...”*, op. cit. p. 183) Ovo nabranje krajeva u kojima prevlađuju jedna isključivo slovenska (bogumili), a druga nestorijansko-arapsko-persijska moćna gnostička škola (masalijani), nameće niz pitanja u ovom času bez pouzdanijeg odgovora, među kojima je i koja je provincija u tom času bio “Ilirikum” - da li je to bila oblast u Donjoj Dalmaciji, kao u protovizantijsko doba, u središtu ili na jugoistoku Balkanskog poluostrva, ili se radi o previdu pisara-pisca-prepisivača?

²⁵ Antiohijski patrijarh Sever je u sporovima, koje su dijelom nametnuli i rani slovenski teolozi (*monachos scythos*), pristalice monotelitskog učenja koje je u okrilju Antiohijskog prvosveštenog sjedišta imalo namjeru da izmiri monofizitski program vjere sa kanonskim, pored žestokih napada na masalijane tražio i izopštenje rimske crkve iz kanonske, na taj način stvarajući moćni monofizitski front otpora mogućoj latinizaciji, što je dovelo do velikih trvenja na Balkanu. Sever je tražio da se ponište odredbe Halkidonskog vasaelskog sabora koji je osudio monofizite i da se baci anatema na rimsku crkvu i njene prvosveštenike koji poštuju halkidonske odluke: “Halkidonski sabor i Lav koji upravlja Rimskom crkvom (...) po pravdi moraju biti predani anatemi...” (Алексеј Сидоров: “Проблема “единого действия” у Анастасия I Антиохийского”, BS, vol. L, p. 25-26). Sukob monofizita i masalijana, uprkos svoj žestini, još je obavijen velom tajne - razlog je što nije sagledan dogmat ovog moćnog i dugovjekog jeretičkog pokreta, jer nijesu iščitani slovenski manuskripti, ali i dio arapskih koji pripadaju nestorijanskoj crkvi. Protiv masalijana oglašavaju se i sve tri verzije “Sinodika pravoslavlja” iz XIV vijeka, među njima i pljevaljska.

“osovina moći”, koja je povezala patrijarhe Antiohije i Akvileje, omogućila je Slovenima na Balkanu da sačuvaju nasljeđe arijanstva, manihejstva i niz drugih gnostičkih-heretičkih učenja sve do institucionalizacije, voljom patrijarha Fotija, u drugoj polovini IX stoljeća, automne Crkve slovenske sa dva ravnopravna sjedišta, bogumilskim bugarskim, kanonski priznatim od Konstantinopolja, i manihejsko-paganskim Crkve Dragovita koje je pod vlašću imalo svu Dalmaciju i njeno šire zaleđe, omogućavajući Akvilejskom patrijarhату veze sa starim prvosveštenim sjedištima Istočnog rimskog carstva²⁶. Po svemu sudeći sukob između kanonske crkve i monofizita i monotelita, uz koje je bio dobar dio slovenskog sveštenstva, bio je, posredno, uzrok i drugog velikog rata unutar do tog časa monolitno-nacionalnog Kraljevstva Slovena²⁷: odvijao se oko 930. godine kada je vizantijski duks Tomislav, na zahtjev Konstantinopolja, nakon duge vojne uspio da savlada bugarskog “cara” i spriječiti bugarskog vladara, koji je imao

²⁶ Indikativno je da se Samuilovi ratovi i doba vladavine Jovana Vladimira podudaraju sa nestankom moći patrijarhata u Akvileji, do tog časa isključivo u rukama monofizita: “sjedište u Akvileji dobilo je svog prvog njemačkog episkopa, stranca, Popo postavljen 1019. godine zove se Wolfgang u dokumentima na njemačkom jeziku...” (*P. Richard: “Patriarcat d’Aquilée”, DHGE, vol. III, Paris 1924, p. 1125*). Iste godine kada je prvi Nijemac stupio na tron akvilejskog patrijarha Konstantinopolj je proglasio Jovana Vladimira, “bazileusa Dalmacije”, za sveca i tako dao kanonski legitimitet ne samo njegovoj državi već i Kraljevstvu Slovena. Za sada nema podataka u proučenoj izvornoj građi da li su ova dva događaja međusobno uslovljena - posredne naznake u građi iz epohe Konstantina Monomaha zapućuju da je, po svemu sudeći, u cilju učvršćivanja vizantijskih sjevernih granica, i u odgovor na njemačku ekspanziju i politiku pontifikalne kancelarije, Jovan Vladimir proglašen za “svetog kralja”. Na to ukazuju i konstantinopoljski akti vezani za Veliku šizmu: svoje potpise su uz patrijarha Mihaila Kerularija stavili arhiepiskop ohridski i drački mitropolit, čime su šizmu podržale sve crkve južno od Save i Dunava, posebno one u okrilju Crkve Slovenske.

²⁷ Prvi veliki međuslovenski rat vezan je za Langobarde i Justinovo vrijeme, prvu polovinu VI vijeka: Langobardi “su postali saveznici Vizantinaca od kojih su za sjedište dobili Panoniju. (...) Jedan se korpus Langobarda borio u Italiji na strani Justinijanovih trupa...” (*Gianluigi Barni: “La conquête de l’Italie par les Lombards”, Paris 1975, p. 19*). Smještanje Langobarda u Panoniju praćeno je međuslovenskim sukobom: Slovena na Ilirikumu i iz Evropske Sarmatije koji su u Panoniju dolazili sa Langobardima. Tada je prvi put izvršena i podjela Dalmacije, po pravu administrativno-vjerske uprave - Langobardima je, do njihovog iseljavanja za Italiju, pripao sjeverni dio Donje Dalmacije, od Solina (po nekim izvorima od Zadra) do Akvileje, dok je Duklja zadržala jurisdikciju nad ostalim prostorom do Drača - to je uslijedilo nakon smrti Teodorih Velikog 526. godine, uoči Justinijanovog stupanja na tron. Da bi se sukobi između Slovena prekinuli, Langobardi su, praćeni dijelom Huna, zapućeni u Italiju.

autonomnu “nacionalnu” arhiepiskopiju, da ovlada prostorima Panonije i Donje Dalmacije i poveže se sa Akvilejskim patrijarhatom. Tomislav se, u novom političko-strateškom rasporedu snaga, oslanjao na tradiciju saveza panonskih, noričkih i retijskih Slovena sa Avarima, Hunima, i drugim skitskim narodima, utemeljen još u VII stoljeću²⁸ - Konstantinopolj je ovu tradiciju posmatrao kao ugovor o savezništvu sa Istokom, a Rim kao pokazivanje dobre volje da se uspostavi saradnja sa narodima (skitskim etničkim grupama) koje su prijetile, preko Akvileje, stalnim upadima u sjevernu Italiju i južnu Galiju. Tomislav se pojavljuje kao politički i vojni lider na području koje treba “vjerski pacifikovati”, objediniti i protivstaviti balkanskim Slovenima koji su, uz dvije velike i uticajne arhiepiskopije od kojih je Dukljanska utemeljena u Konstantinovoj epohi a Salona nešto poznije, dobivši nacionalnu crkvu, prijetili da granice svog uticaja prošire što dalje na sjever, prema tek u kanonsko hrišćanstvo prevedenim prostorima naseljenim što slovenskim što germanskim populacijama.

Kraljevi Svetopelek i Tomislav, “βασιλειος Δαλματίας” Vladimir i “βασιλειος Βουλγαρου” Samuilo: Samuilovi ratovi su nastavak borbi koje su počele još bugarskim i hunskim zauzećem Sirmijuma u V stoljeću, oni su treći veliki rat za prevlast u Kraljevstvu Slovena: na udaru samozvanog bugarskog “samodršca” bili su opet prostori Donje Dalmacije, Solinska arhiepiskopija i strateški put ka Akvileji, sa ciljem da se čitav Ilirikum, po za sada posrednim naznakama, stavi pod jurisdikciju ili te patrijarhalne stolice ili patrijarhata Crkve slovenske koji je trebalo institucionalizovati nakon osvajanja i vojnih pobjeda; slovenski svijet još od Heraklijevog vremena pokazivao je opsesivnu želju da ima sopstvenog “nacionalnog patrijarha” koji će po prerogativima moći biti jednak rimskom pontifeksu i prvosveštenicima Jerusalima, Antiohije i Aleksandrije. Nakon prvog rata između Tomislava, konstantinopoljskog stratega i prokonzula, i Bugara, uslijedio je sporazum između Tomislava i duksa Zahumlja, Mihaila, o granicama i, po posrednim naznakama u do sada poznatoj građi, o savezu, političkom i vojnom, koji je, najvjerovatnije, Kraljevstvo Travunije i Zahumlja obavezivao na neutralnost²⁹. Taj dogovor

²⁸ “Samo je konstituisao prvo poznato slovensko kraljevstvo od austrijskih Alpa do Baltika, kraljevstvo u kome su Česi, Moravci i Slovaci bili centralni konstitutivni element...” (Edouard Peroy: *“Le Moyen Age”*, Paris, 1993, p. 48).

²⁹ Samo kod Farlatija duksu Slovena Tomislavu pripisuje se titula “*rex Cro(b)atorum*”, koju ne potvrđuje nijedna za sada poznata zbirka izvorne dokumentarne građe, pa se kod Jafea i u Minjovoj kolekciji ovaj dokument smatra “sumnjive vjerodostojnosti” - Minj ga

bio je plod zajedničke rimsko-konstantinopoljske politike: po nalogu imperijalne kancelarije najamnici i lokalna vojska, *milites* Travunije i Zahumlja, predvođeni Mihailom prebačeni su na jug Italije sa zadatkom da silom primoraju neke od nepokornih arijanskih langobardskih princepsa da se povinuju vjerskoj jurisdikciji pontifikalne kancelarije i spriječe Arape sa Sicilije da ponovo zaprijete Rimu³⁰. Za zasluge u ratu protiv Bugara, tokom koga su se Sloveni iz Travunije i Zahumlja, da ne bi stali na stranu Simeona i tako odlučili ishod vojne u korist Bugara, borili u Apuliji i Kalabriji savladajući do zemlje neke manje italijanske gradove, Tomislav je od strane svojih trupa, po rimskom ali i romejskom običaju, po svemu sudeći aklamacijom i podignutim oružjem, oglašen za “**bazileus**”-a³¹. Sa titulom “izglasanom mačevima” i visokim zvanjima stratega i prokonzula, nagradama Konstantinopolja, komandant slovenskih trupa iz Panonije, Norika, Retije, naumio je da zagospodari najvećim dijelom

čak ne prenosi, nalažući da se pogleda Farlatijev spis, što se čini sa dokumentima za koje ne postoji potvrda u arhivima pontifikalne kancelarije. Zaglavlje tog dokumenta, datiranog na 925. godinu, u kome se papa Jovan obraća slovenskim vođama na Ilirikumu, glasi: “**Joannes** Episcopus servus servorum Dei dilecto filio **Tamislao, Regi Croatorum, et Michaeli excellentissimo Duci Chulmorum...**” U pitanju je izjašnjavanje o prihvatanju ili odbijanju slovenskog jezika (“...sicut vos estis, in barbara, seu Slavinica lingua...”) - Tomislav očito prihvata latinski jezik kao službeni, dok Mihailo to odbija: riječ je o kurijinom pozivu na otvoreno suprotstavljanje Crkvi Slovenskoj, Bugara i Dragovita. Po svemu sudeći zbog toga se papa Jovan obraća Tomislavu sa “**regi Croatorum**”. Ovaj dokument je, najblže rečeno, nesaglasan sa ostalim nešto poznijim, koji pripadaju arhivu pontifikalne kancelarije, jer se u njima Tomislav naziva “**Croatorum princeps**”. Ovaj dokument izaziva i dodatnu zabunu jer se, pošto Rim traži dogovor sa Bugarima, po svemu sudeći oko podjele vlasti nad teritorijama i crkvama najviše u Dalmaciji, kao jedan od papskih predstavnika pojavljuje i duks Kumana: “...Romanorum legati Madalbertus Venerabilis Episcopus, et Joannes **Dux Illustis, Dux Cumas...**” Kakav su odnos uspostavljali Sloveni, među njima i Hrvati sa Kumanima, i koja je teritorija pripadala ovom narodu, pitanje je koje za sada ostaje bez odgovora? Ovaj dokument svjedoči i o okončanju saradnje, tačnije “vršenja (vojne) službe” između Hrvata i Bugara, iako se između njih ustanovljuje mir (“...peracto negotio pacis inter Bulgaros et Croatos...”).

³⁰ “Anno DCCCCXXVIII. Noc anno comprehendit *Itachaël rex Sclavorum Civitatem Sipontum mense Julio, die Sanctae Felicitatis, Secundi feria, Indictione XV...*” (*Anonymi Barensi monachi: “Chronicon de rebus in Barensi Provincia gestis”, dissertatio prima, VI*)

³¹ “Tomislav je pomogao Vizantiji u borbi koju je vodila protiv bugarskog cara Simeona. U znak priznanja on je dobio titulu *stratega* (prokonzula) i u isti mah autoritet koji je ta titula podrazumijevala nad svim dalmatinskim gradovima. Oni su tada prešli, prvi put, pod izvršnu vlast hrvatskog suverena...” (*J. Lučić: “Dalmatie”, DHGE, vol. IV, Paris 1960, p. 30-31*).

teritorije Dalmacije, i da se razgraniči sa Bugarima, Srbima i ostalim slovenskim narodima, na liniji koju je 743. godine potvrdio papa Zaharije. Smatrajući da Solinska arhiepiskopija i Donja Dalmacija treba da pripadnu Slovenima i Hunima u Panoniji, Noriku i Retiji, Tomislav je obznanio da podjela Dalmacije po zamisli imperijalne kancelarije, sa kojom se 743. godine samo saglasio papa Zaharije, a koja je u VIII vijeku značila prisajedinjavanje tog prostora Venetu, ne znači samo objedinjavanje prostora pod administrativnom jurisdikcijom patrijarhata u Akvileji već nudi i mogućnost "slovenizacije" ovog prvosveštenog sjedišta. Tomislav je tim činom pokazao da je njegova politika gotovo istovjetna onoj koju su ratovima htjeli da iznude Bugari i ostali balkanski Sloveni; vizantijski strateg i prokonzul je htio kontrolu nad Akvilejskim patrijarhatom, samim tim i vodeće mjesto u slovenskom svijetu po kanonskom i imperijalnom pravu tog vremena - time se suprotstavio Crkvi Slovenskoj koja je svoje prerogative moći htjela da zadobije zaposjedanjem prvosveštene stolice u Akvileji. Ovo je označilo početak podjela u do tog časa koliko-toliko jedinstvenoj i moćnoj slovenskoj državi, koju je na kanonskim pravima Dukljanske i Solinske arhiepiskopije organizovao kralj Svetopelek³² -

³² U jednom venecijanskom manuskriptu pod godinom 854. navedene su granice Svetopelekovog kraljevstva, najvažnije administrativne cjeline Vizantije, i on se naziva "Suetopolo rege Dalmatiae": "Est autem Dalmatia prima provinciarum Graeciae, quae habet ab Oriente Macedoniam, ab occasu Istriam, a meridie mare Adriaticum et insulas Liburnicas et a septentrione Pannoniam, quae est pars Mysiae. A plano itaque Dalmatiae usque Istriam Croatiam Albam vocavit, et a dicto plano usque Dyrrachium Croatiam Rubeam, et versus montana a flumine Drino usque Macedoniam, Rasiā; et a dicto flumine citra, Bosnam nominavit. (...) Noderni autem maritimam totam vocant Dalmatiam: montana autem Croatiam..." Pošto u toj epohi, po navodu teksta, postoje Makedonija i Raška, očito je da postoje tri ili četiri slovenske države, koje će te ili naredne godine Svetopelek objediniti. Panonija je tada pripadala Meziji i tu se postavlja pitanje da li je to četvrto slovensko kraljevstvo o kome govore razne latinske redakcije "Kraljevstva Slovena" ili se radi o državi Huna-Ugara i Slovena? Takođe, ravnica (zapadno od Dunava u Ugarskoj) sve do Istre naziva se "Bijela Hrvatska", a od ravnice (krajnjeg zapada nekadašnje rimske Panonije) pa do Drača, čitavo dalmatinsko zaleđe, "Crvena Hrvatska". U jednom drugom manuskriptu koji nosi naziv Prezbyter dukljanski "Hronika" (*Hronicon presbyteri Docleati*), koji naslovom podsjeća na grčki pretekst iako je pisan na latinskom, a koji se datira u XI-XIII vijek, nalazi se dokument iz doba Svetopelekove vladavine koji govori o skupu koji je održan uz prisustvo predstavnika pontifikalne kancelarije i konstantinopoljskog dvora, a na kome su dva ekumenska centra moći odlučila da podjele vjersku jurisdikciju na Balkanu. "...Itaque omnes congregati tam latina, quam etiam sclauonica lingua qui loquebantur, iussu Honorii, Apostolici Vicarii, et christianissimi regis Sfetopelek, per spatium dierum XII. (...) Synodus tunc facta

podjele nijesu bile po “nacionalnom” unutar slovenskog svijeta, već po opredjeljenju da se prihvati vjerski protektorat jedne od dvije najmoćnije prvosveštene stolice. Na taj način marginalizovana je uloga patrijarhata u Akvileji, Sloveni su prepustili vjersku, time i najvišu administrativnu upravu Rimu i Konstantinopolju, pa “nacionalna” Crkva Slovenska postaje jedini pravi zaštitnik slovenskih interesa - od strane Konstantinopolja i Rima ona će biti oglašena za jeretičku i moćna Crkva Dragovita od 940-950. godine više se ne sreće ni u jednom zvaničnom aktu dvije ekumenske kancelarije³³. Sve manje se spominje i Dukljanska mitropolija, a episkopat Srbija, do tog časa pod okriljem Crkve Dragovita i mitropolije u Duklji, postaje sjedište podložno mitropoliji u Ohridu, a u nekim kraćim razdobljima i arhiepiskopatu u Sardici.

“Bazileusu” Slovena Tomislavu i duksu Zahumlja i Travunije Mihailu, pontifikalna kancelarija postavila je zahtjev da zaštite crkvenu službu i pravila vjere po latinskom obredu od razmaha gnosticizma koji je nudila Crkva Slovenska, koja je počela da kodifikuje sopstveno, “nacionalno hrišćanstvo”, na slovenskom pismu i sa sopstvenim sveštenstvom. Tomislav, na sugestiju konstantinopoljske imperijalne kancelarije koja se pribojavala ponovnog okupljanja i homogenizacije svojih najboljih najamnika oko “nacionalne crkve” koju su činili Bugari i

est usque ad Valdininam vocavit Croatiam Albam, quae et inferior Dalmatia dicitur; cui inferiori Dalmatiae consensu Domini Papae Stephani....” Ovaj dokument, iz 875. godine, odredio je da Donjoj Dalmaciji ili Bijeloj Hrvatskoj (to je za sada drugi spomen naziva Hrvatska), po pravu Solinske mitropolije pripadaju Split, Trogir i Scardona, Stranzona koja se tada počela nazivati “tvrđava Zadar”, Enona, Arbua, Absor, Velja i Epidaurus, koji se onedavno počeo nazivati i Raguza. Drugi dio Dalmacije i Balkana nazivao se Crvenom Hrvatskom ili Gornjom Dalmacijom. U Gornjoj Dalmaciji po starom pravu (**pro iure antiquo**), Duklja se oglašava za mitropoliju, tu moć ima i Solin, i pripadaju joj Bar, Budva, Kotor, Ulcinj, Svač, Skadar, Drivast, Polat, **grad Srbija**, Bosna, Travunija, Zahumlje, kao i Srbija (**Surbiam**). Dokument precizno određuje i granice svih oblasti. Za vladavine Svetopeleka Duklja i Solin postaju zvanično “slovenske mitropolije”, a država se organizuje po principu vladavine vojne oligarhije - svi njeni građani su vojnici. Utvrđuje se da vojni čin “komes” odgovara slovenskom “župan”, itd.

³³ Crkva Dragovita nestaje iz dokumenata dvije decenije nakon gašenja ikonoklastičke Risanske mitropolije - to nameće niz pitanja, u ovom času bez odgovora, od kojih je najvažnije: da li je Risanska mitropolija u ime Konstantinopolja bila nosilac insignacija moći Kraljevstva Travunije, a Crkva Slovenska Dragovita nosilac insignacija moći njenih vladara nad čitavom, ili samo Gornjom Dalmacijom? Rukopoložanje kraljeva Travunije i kraljeva Slovena vršila je Dukljanska mitropolija, koja je to jedinstveno kanonsko pravo imala kao “prima”.

Dragoviti (uz Dragovite su bili i potomci skitskog naroda Tribala koji se već na početku nove ere preselilo iz Male Skitije i oko ušća Dunava na prostore Prevalitane), podržao je zahtjeve pontifikalne kancelarije - latinski jezik za njegove vladavine stupa sa, katoličkim misionarima, na prostore Panonije, Donje Dalmacije, Norika i Retije. Slovenski se jezik oglašava za "jeretički" i Tomislav je prvi slovenski vladar koji se, sa pozicija sile, suprotstavlja Crkvi Slovenskoj: tim suprotstavljenjem on počinje da gradi otpor prema Crkvi Bugara sa namjerom da uspostavi i vjersku granicu između kanonskog i "bogumilsko-masalijanskog" hrišćanstva, podržan od Rima i Konstantinopolja. Nasuprot Tomislavovim aktivnostima na političkom planu, ojačanim pobjedom nad Bugarima i zaštitom Konstantinopolja, drugo krilo Crkve Slovenske, Crkva Dragovita, čija su najveća sjedišta bila u Epiru, Prevalitani, Gornjoj Dalmaciji i južnoj Italiji, nije saglasno sa takvim zamislima vladara; Crkva Dragovita slijedi tradiciju koju je utemeljila Justinijanova vlast - monofizitstvo patrijarhata u Akvileji po obrascu "Henotikona", koji kao politička doktrina na Balkanu i Italikumu nadživljava sve osude vaseljenskih sabora, dozvoljava ispovijedanje svih gnostičkih učenja, pa i manihejstvo Dragovita. U nastaloj situaciji dijeli se Crkva Slovenska: Tomislavove, i aktivnosti pontifikalne kancelarije i Konstantinopolja, usmjerene su ne protiv Bugara, već protiv Dragovita. Dragoviti ne napuštaju savez sa Bugarima već postaju posrednik između njih, arijanizma Langobarda u Italiji i slovenskih enklava na od Arapa zauzetoj Siciliji, stvarajući front otpora militantnom latinitetu koji stupa na prostore koji su nekad bili pod upravom "bazileusa" Tomislava.

Podjela Balkana koju je pokušao da ostvari Tomislav na saborima u Splitu, 935. i 938. godine, namjeran da se, po uzoru na zapadnoevropske potomke Karla Velikog, oglasi za "rex"-a, uzdajući se u papsku potvrdu titule "bazileus"-a, nije mogla da postane stvarnost; na njegove predloge nijesu pristale najuticajnije nebugarske velmože, legitimni nasljednici moći kraljevstava Travunije, Zahumlja i Srbije, koji su prijestonicu imali u Duklji (Diokleji) i Skadru, a prerogative moći zasnivali na tradicionalnoj i kanonski potvrđenoj moći Dukljanskog i arhiepiskopata u Lihnidi (Ohridu). Tomislav nije uspio da podijeli Dalmaciju jer su na njegov zatjev za razgraničenjem teritorija po vjerskoj osnovi i podjelom jurisdikcije između Diokleje i Salone, uz održavanje cjelovitosti države pod jednom krunom, istovremeno reagovali i pontifikalna kancelarija i konstantinopoljski suveren. Papa, kome su Rim i prostore juga i jadranske obale Italikuma čuvali konstantinopoljski korpusi u kojima su

većinom bili Sloveni i u manjini Langobardi, nije smio da dozvoli da se iz Kraljevstva Slovena izdvoji nova “nacionalna država”, da ona postane “suvereni gospodar u slovenskoj federaciji”; pagansko-gnostički Donja Dalmacija, Panonija, Norik i Retija³⁴, grupisanjem oko Tomislava prijetili su, pozivom na autoritet rimskog pontifeksa, da se na prvom koraku sukobe sa Crkvom Slovenskom, Bugarskom i Dragovita, i izazovu velike ratove, međuslovenske i Slovena protiv Tomislavovih pristalica u Srednjoj Evropi i Friulu. Strah od revanšizma Crkve Slovenske koji bi vizantijske slovenske korpuse mogao da usmjeri na pustošenje Italikuma, uz podršku Ugaro-Huna kojima je takođe bila trn u oku Tomislavova pozicija neprikosnovenog prvaka u slovenskom svijetu, navela je Konstantinopolj i Rim da brzo djeluju. Pontifikalna kancelarija imala je u vidu i stalne sukobe između Germana i Slovena, njihovu borbu za prevlast nad prostorima Srednje Evrope, i nije smjela da dozvoli da se nova slovenska vlast vjerski institucionalizuje i “slovenizuje” patrijarhalnu stolicu u Akvileji. To bi značilo stvaranje “slovenske federacije” o čemu je već razmišljala konstantinopoljska imperijalna kancelarija, koja je procjenjivala da bi nova državna organizacija, “sveopšti savez Slovena”, koliko od koristi bila i prijetnja imperiji, njen protivnik - rat sa takvom državom, kao u slučaju sa nasljednicima gotske Teodorihove tvorevine u Italiji tokom VI stoljeća, doveo bi u pitanje opstanak ne samo Vizantije, već i Zapadnog rimskog carstva, u to doba u nastajanju, a izvjesno bi na udaru prve bile institucije ideološke moći, naročito rimska prvosveštena kancelarija, protiv koje su Sloveni i njihova crkva mogli da računaju na zdušnu podršku Langobarda, starih patrijarhalnih sjedišta, svih gnostičkih vjerskih organizacija, pa i paganstvu i helenofilstvu sklone istočnorimske aristokratije. U slučaju da akvilejsko patrijarhalno sjedište stave pod svoju vjersku jurisdikciju, Sloveni su mogli lako da pridobiju arijanske langobardske principate, koji su slijedili tradiciju gotskih država na Apeninima, kao i provjerene saveznike Hune, ali i arapsku Siciliju čija su vojska dijelom bili slovenski najamnici - takav rasplet situacije ni po koju cijenu nije smio da dozvoli ni Konstantinopolj.

Slovenska vojna premoć koja je ustanovljena za vrijeme Justina i Justinijana i koja je na ruševinama gotskih država omogućila obnovu

³⁴ “Krajem VII i početkom VIII vijeka počinje velika aktivnost na pokršćavanju Hrvata, koju preduzimaju episkopi dalmatinskih gradova. Po jednom drugom mišljenju Hrvati su bili pokršteni tek u drugoj polovini VIII vijeka...” (J. Lučić, *op. cit.* p. 30).

snage Vizantije, sa velikim međuslovenskim ratovima u prvoj polovini i u smiraj X i početkom XI stoljeća, označila je epohu pada i imperije i njene najmoćnije vazalne države. Religijski sporovi, surevnjivost između Konstantinopolja i Rima, Germani i Franci koji su od epohe Karla Velikog prihvatili rimskog pontifeksa kao političkog lidera obnavljajući svijest o postojanju Zapadnog rimskog carstva, doveli su do raspada labavog slovenskog jedinstva, pa se u tom razdoblju odvija istorijski proces sličan onom u III i IV vijeku: Ilirikum postaje “vojni logor” i “vojna prijestonica” Vizantije, ali Konstantinopolj nema više snage, ni ekonomske moći, niti nudi ideološki pokretač sposoban da okupi nove “varvarske narode” i stavi ih u njegovu službu, za novu “rekonkistu”, nalik Konstancijevoj i Justinijanovoj. Sa postepenom latinizacijom i germanizacijom patrijarhata u Akvileji, Zapadni i sjeverni dio južnih Slovena, povremeno u najamničkoj službi ili ratu sa zapadnoevropskom vlastelom, počinje da se priklanja novostvorenim slovenskim državama, Poljskoj i Moravskoj, naročito nakon neuspjeha misija koje su obavili Ćirilo i Metodije, čiji su sljedbenici uglavnom latinski misionari neslovenskog porijekla. Tomislavov rat protiv Bugara i Samuilova namjera da granice svoje države proširi na čitavu dalmatinsku obalu, doveli su do novih podjela - u pitanju su ratovi koje vode ambiciozne slovenske vođe čiji je cilj da zadobiju prerogative moći, insignacije bazileusa ili cara. Slovenski svijet već početkom X vijeka, za vlasti Makedonske dinastije u Vizantiji, kada Rusi uspostave najbliže rodbinske veze sa njemačkim i francuskom vladarskom kućom, neskriveno pokazuje namjeru da se organizuje u sopstvenu imperiju, a Rusi i Bugari javno traže od konstantinopoljskih careva udio u pravu na imperijalna znamenja. Kada se Konstantinopolj, za vladavine Vasilija II, obrati Rusima i Slovenima sa Istoka za pomoć u ratu protiv sloveno-bugarskih samodržaca, i kada vojni kontigenti dukseva sa Istoka prodru na Balkan nanoseći velike poraze bugarskoj vojnoj sili, svaka prilika da se obnovi jedinstvo slovenskog svijeta biva razbijena - iz nekadašnje “federacije” Kraljevstva Slovena izdvajaju se hunsko-slovenski prostori Panonije, Sloveni na sjeveru i zapadu vezuju se za sopstvene državne tvorevine ili stupaju u službu njemačkih careva, pojavljuje se kao samostalna cjelina država Srba, dok Bugarska, Makedonija i Gornja Dalmacija, koja se u izvorima naziva i Dioklejom (Prevalitanom), nakon propasti Samuilove samoubilačke zamisli, stvaraju, tačnije obnavljaju na prostorima gdje je postojalo i u epohi rane Vizantije, do kraja Justinijanove vladavine, kraljevstvo kome pripadaju i prostori južne Italije, koje su prvo Justinijan

i Heraklije a potom Makedonska dinastija, uključili u teritorije Kraljevstva Slovena.

Anonimni Dukljanin piše, po do sada proučenim tekstovima, za sada najstariju verziju spisa “Kraljevstvo Slovena” u drugoj polovini X stoljeća, u doba kada su Bugari obnovili svoju moć i kada je potpuno nestala i pomisao na pokušaj duksa Tomislava o podjeli Dalmacije i izdvajanju dijela Zapadnih (ili Sjevernih) Slovena na obodu Donje Dalmacije prema Venetu, u zapadnoj Panoniji i nekadašnjim vizantijskim, pod akvilejskom upravom, Noriku i Retiji, sada graničnim ili područjima pod dvojnou, germansko-vizantijskom (slovenskom) vojnom upravom. Prva i za sada najstarija verzija spisa nastaje za vlasti najučenijeg imperatora iz Makedonske dinastije, Konstantina Porfirogeneta, vladara koji nije zanesen opsesijom prethodnika o “ujedinjenju Rimskog hrišćanskog carstva”, već pragmatično gleda da što više ojača Istočnu imperiju a Zapadno carstvo prepusti pobjedniku iz sukoba u kome učestvuju francuski i njemački, u dokumentima “germanski”, gospodari. Porfirogenet zna da Vizantiji, kojoj je na čelu dinastija porijeklom iz Makedonije, najveća opasnost prijeti upravo od njegovih sunarodnika i u reorganizaciji imperije, spojivši nanovo Dalmaciju i Italikum u jednu vojnu provinciju, vezujući Drač za mitropoliju u Ohridu, stvara teritorijalnu cjelinu koja po zamisli stratega treba da predupredi svaki mogući pokušaj Slovena (Bugara) da granice svog kraljevstva prošire na Panoniju i prostore kojim administrira Akvilejski patrijarhat³⁵ - Ugro-Huni, stari saveznici Istočnog rimskog carstva, sa

³⁵ Drač je bio glavni grad vizantijske IX teme, najbliža luka preko koje se odvijala komunikacija sa “vizantijskim prekomorskim teritorijama” u južnoj Italiji. Već u epohi kralja Svetopeleka, Bugari sa ostalim Slovenima iz Makedonije i Raške, zauzeli su, predvođeni Mihajlom III, ovaj izuzetno značajan grad i držali ga u svojim rukama od 842. do 867. godine. Šturi navodi u do sada proučenoj građi zapućuju ili da su Bugari, praćeni raškim i prevalitanskim Slovenima, zauzeli Drač da bi potpomogli novu institucionalizaciju Dukljanskog arhiepiskopata kao “slovenske metropolia prima”, da bi Crkva Dragovita dobila svoje najvažnije sjedište, ili da bi potpuno razbili slovenski narod Avare (gotovo svi dokumenti Avare nazivaju Slovenima) koje su na sjeveru Dalmacije potukli Hrvati i lišili ih prerogativa moći u Kraljevstvu Slovena, ili da bi slamanjem avarske moći u Draču institucionalizovali, po naredima konstantinopoljskog dvora, arhiepiskopiju dotadašnjih avarskih saveznika Albana (njih vizantijski izvori nazivaju *Arnauti*, *‘Apvaovtoi*, *‘Apvavθoi*), koji su sa njima došli iz Kaspiske Iberije. Albani od Slovena, kada ovi napuste zaposjednuti Drač, preuzimaju zaštitu krajnjeg dijela strateškog puta, nekadašnje rimske Via Egnatia, i omogućavaju Makedonskoj dinastiji i konstantinopoljskom dvoru da “lakše diše” - da stvori sebi vojni oslonac koji neće biti

dijelom slovenskog svijeta na tim prostorima stvaraju državu kojoj rimski pontifeks, nakon prijatnji da će Mađari nanovo zauzeti Rim i poharati Italiju, bržebolje daruje kraljevska znamenja moći i tako nekadašnje neprijatelje pretvara u saveznike³⁶. Sa krajem X stoljeća počinje da kopni vlast Makedonske dinastije, ponovo, poslije dugog vremena, Grci traže imperijalna znamenja Istoka, a na Balkanu se obnavlja staro Kraljevstvo Dalmacije. Nakon njega se, kada sa istorijske scene nestane Makedonska dinastija, polovinom XI stoljeća, stvaraju, ako se tako može reći, dvije “nacionalne” slovenske države: Kraljevstvo Slovena koje određuje granice prema drugom, takođe “nacionalnom” Kraljevstvu Hrvatske³⁷, i to upravo na staroj liniji podjela u Dalmaciji, na prostorima solinsko-splitskog arhiepiskopata. Istočno rimsko carstvo i dalje je “federacija”: slovenskoj državi pripadaju i teritorije na jugu Italije, po svemu sudeći langobardski principati nalaze se pod dvojnou upravom, rimskom i konstantinopoljskom a u savezu sa slovenskim enklavama na Italikumu, dok ugarsko-slovenska kraljevina, kojoj su na čelu Hrvati, mora da se razgraničava sa germanskim vladarima i spori oko teritorija u Donjoj Dalmaciji koje je kralj Arnulf 21.

slovenski, a koji će biti uvijek spreman da se suprotstavi Slovenima uz pomoć pohodnih korpusa koji su bili u Ahaji i Apuliji? (R. Janin: “Dyrrachium”, *DHGE*, vol. XIV, Paris 1960, p. 1248). Činjenica da Sloveni predvođeni Bugarima napuštaju Drač u epohi smjene patrijarha Fotija otvara niz pitanja, u ovom času bez odgovora, od kojih je najznačajnije - da li je Fotijeva institucionalizacija Crkve Slovenske prinudila rimsku pontifikalnu kancelariju, pošto je Svetopelek za “sveti grad” svoje države proglasio Diokleju, da Hrvatima ponudi vjersku zaštitu Solinske arhiepiskopije i da zemlje naseljene Hrvatima stavi pod njenu jurisdikciju? Na to za sada zapućuju jedino odluke crkvenih sabora u Splitu, pod Tomislavom, 935. i 938. godine....

³⁶ “Anno DCCCCXLIX. Hoc anno intraverunt Hungari in Italiam, & venerunt usque ad Idrontum, & fuit interitus. Et Placipodi obsedit Cupersanum....” (*Anonymi Barensis monchi, op. cit. Dissertatio prima, 9-10*)

³⁷ Dokument iz 1084. godine, koji se nalazi u jednom starijem korpusu, govori o postojanju dva kraljevstva: Kraljevstva **Hrvata i Dalmatinaca** i Kraljevstva Slovena (i Bugarske). U njemu se navode i vladari - “Svinimir nutu Dei Chroatorum et Dalmatinorum rex” dok drugi kralj nosi insignacije moći “*Slavorum rex*”. U dokumentu koji priznaje nadležnost Venecije, sjedišta akvilejskog patrijarha, nad donjedalmatinskim gradovima i koji je potpisao i venecijanski duks Vitalis Mihajlo, pod mletačku upravu potpadaju: “Hrvatska, Zadar, Trogir i Novigrad”. U jednom drugom, nešto ranijem dokumentu koji je prethodio ovom sporazumu između Mlečana i Zvonimira, datiranom na 1080. godinu, podjelu Dalmacije vrše kralj Hrvata Dimitrije, alias Zvonimir, i kralj Slovena Mihailo. Podjela Dalmacije se tim činom vrši četvrti i posljednji put, a nakon Velike Šizme, propasti langobardskih principata na Italikumu i stupanja Normana na jug Italije, i ona je konačna - trajaće sve do propasti države Nemanjića.

jula 891. godine proglasio za svoje i za dobro germanskih vladara³⁸ - riječ je o nevelikom dijelu sjevernodalmatinske obale, od Zadra do Akvileje, koji je s vremena na vrijeme bio u sastavu provincije Panonije i po kanonskom pravu administrativno pripadao Akvilejskom patrijarhatu čije je sjedište već bilo u Veneciji.

Kraljevstvo Slovena, pod vjerskom jurisdikcijom Vizantije, i Kraljevstvo Hrvata i Dalmatinaca, potom i Ugara, pod religijskom upravom latinizovanog Akvilejskog patrijarhata, legitimne su države, priznate i od rimskog pontifeksa. Politička doktrina Vizantije, koju su utemeljili vladari Makedonske dinastije, o nužnosti razgraničenja Istočnog i Zapadnog carstva i vjerskog mira između dvije imperije, kako bi se lakše i efikasnije administriralo prostorima nekadašnjeg Rimskog gospodarstva i omogućilo sprovođenje kanonskog hrišćanstva, vidi saveznika u pontifikalnoj kancelariji, političkog posrednika koji će ideju o “obnovi jedinstvenog Rimskog hrišćanskog carstva” nametati vladarima Zapadne Evrope, prvi put politički i vojno ravnopravnim vizantijskim bazileusima. Kao što su VI i VII vijek bili epoha slamanja arijanskih gotskih državnih tvorevina na Italikumu i mediteranskom dijelu Evrope, tako X i XI postaju razdoblje obračuna sa, takođe arijanskim, langobardskim principatima na Italikumu koji nijesu pokazivali želju da pomognu Vizantiji da ponovo zadobije Siciliju, koja je već dva stoljeća u rukama islamizovanih Arapa. Stupanjem Normana prvo u redove vizantijskih najamničkih trupa u Italiji, potom u službu pontifikalne kancelarije koja nakon Velike Šizme počinje da organizuje sopstvenu vojsku, mijenja se dotadašnji raspored snaga na Mediteranu: podijeljeni Sloveni sve manje predstavljaju faktor odluke na prostorima Italikuma, gdje su sa Langobardima bili suvereni gospodari tokom šest stoljeća. Dinastičke bitke u Kraljevstvu Slovena, surevnjivost između Srba, Bugara i manjih slovenskih etničkih grupacija, nesposobnost Crkve Slovenske da utemelji pravila svog viđenja hrišćanstva kao zakon za slovenski svijet, pad patrijarhata u Akvileji u ruke njemačkih vladara i Venecije, naleti Turaka na Malu Aziju do pred prag Konstantinopolja, dovode do potpunog rasula državu nekadašnjeg “slovenskog saveza”. Rimsku kuriju i Konstantinopolj, u epohi nakon Šizme, ne prihvataju bogumilsko-masalijansku bugarsku arhiepiskopiju, manihejska Crkva Dragovita nestaje sa padom Dukljanskog arhiepiskopata i zamiranjem mitropolije u Skadru.

³⁸ “*Miscellanea Slavorum*”, vol. I, Cetinje 2002, p. 29-31.

U odmjeravanju snaga između Konstantinopolja i Rima jedino Dračka arhiepiskopija dosljedno brani interese Konstantinopolja, dok uticajni i prestižni Solinski arhiepiskopat, sada u Splitu, postaje vjerska stolica bez ikakvog uticaja - zvanično latinizovano, ovo arhiepiskopsko sjedište i dalje, dogovorom najmoćnijih slovenskih velmoža, bira i svog vizantijskog (pravoslavnog) mitropolita, a to čini i slovensko stanovništvo u Zadru. Sa institucionalizacijom Barske arhiepiskopije kao "crkve sa tri oltara", katoličkim, pravoslavnim i jeretičkim slovenskim, potom prenošenjem prerogativa Dukljanske arhiepiskopije na Dubrovnik, u čitavoj Dalmaciji počinje kaos - čitava oblast, od Absora do Drača, prepuštena je slovenskim vladarima i Veneciji, pontifikalna kancelarija priprema vojsku za pohod za oslobađanje Palestine i Jerusalima a na traženje vizantijskog imperatora Aleksija Komnena. Rimska prvosveštena kancelarija i Konstantinopolj, zaboravivši sve razmirice povodom Velike Šizme, gledaju da sklope što povoljnije sporazume sa slovenskim vladarima, dajući im niz ustupaka, od vjerskih do trgovačkih, da bi obezbjedili nesmetani pohod vojske zapadnoevropskih sila prema Konstantinopolju i Maloj Aziji - krajem XI vijeka krstaški bojovnici preko Kotora, Bara, Skadra i Drača zapućuju se ka Bosforu i maloazijskim provincijama na čijim se granicama već organizovala islamska turska vlast. Kurija ne želi neprilike, sukobe sa Slovenima: slovenski svijet na Balkanu prvi put u istoriji biva van svih vojnih aktivnosti, i rimskih i konstantinopoljskih. Vizantija više ne računa na slovenske najamnike, posljednji korpusi na Balkanu i u južnoj Italiji raspuštaju se kada krstaški bojovnici pređu Bosfor; pošto kurija i zapadnoevropski vladari ne žele usluge slovenske vojske, više nema najamnika već postoje samo "borci za vjeru" koje opremaju njihove države, prvi put u dugoj istoriji slovenski svijet biva u potpunosti odstranjen iz svih aktivnosti velikih sila, postaje nevažan i bez i najmanjeg uticaja na vođenje politike iz dva ekumenska centra moći. Počinje njegov slom, koji će se okončati sa padom Vizantije...

Pravi naslov "Kraljevstva Slovena": iz pera anonimnog Dukljanina, benediktinskog monaha, ili štićenika Crkve Slovenske u Kraljevstvu Dalmacije: Epohu slovenskih zemalja na prostorima Dalmacije i njenog šireg zaleđa, nakon najnovijih istraživanja, osvjetljava niz potpuno novih činjenica koje bi mogle da ukažu na vrijeme mogućeg nastanka Dukljaninove "Hronike" ili "Kraljevstva Slovena" i da pruže naznake za tačniju pretpostavku o autoru ovog spisa. Po za sada poznatim navodima u dokumentima i manuskriptima prva istorija Kraljevstva

Slovena, kao “hrišćanskog naroda”³⁹, na jednom od tri “kanonska” - zvanična jezika hrišćanskog svijeta⁴⁰ mogla je da nastane tokom IX ili X vijeka, nakon početne misije Kirila i Metodija - i to ili na vizantijskom grčkom ili na latinskom jeziku. Zabunu unose gotovo “kanonski ozvaničene” tvrdnje historiografije i istorije jezika i književnosti, isključive u stavu da su prvi tekstovi Dukljaninove istorije nastali na “slovenskom jeziku” krajem X i početkom XI stoljeća, a one su u nesaglasnosti sa najnovijim saznanjima po kojima je u toj epohi jedna vrsta ćirilskog pisma već odavno bila u opštoj, građanskoj a ne vjerskoj, upotrebi širom slovenskog svijeta. Brojni fragmenti tekstova iz X stoljeća ukazuju da se na “slovenskom pismu” obavljala i privatna prepiska, između ljudi koji nijesu pripadali višim klasama, čak i između slobodnih zemljodjelaca i poglavara “*хозяйственных*” opština, vlasnika krčmi i sitnih trgovaca. Uočava se da je ćirilsko pismo bilo opšteraišireno na prostorima nekadašnjih Sarmatije i Skitije, istoku i jugu Balkana, u temi Makedoniji i Epiru, samim tim i Gornjoj Dalmaciji, u Bugarskoj, dok su glagoljske povelje na ostalim slovenskim teritorijama pisali u istoj epohi čak i lokalni “kneževi”, ljudi neznatnog porijekla i položaja u odnosu na vlastelu, vojne zapovjednike, pa i sam kler. Najnovija istraživanja ukazuju da je nemoguće da se tokom manje od jednog stoljeća dva slovenska pisma u toj mjeri institucionalizuju i prošire, kada se ima u vidu broj slovenskih monaha i činjenica da je najveći broj njih stvarao na grčkom, manji broj na koptskom i arapskom, a samo nekolicina na latinskom, da pismima počnu da vladaju i koriste ih i ljudi u krajevima gdje nije bilo crkvenih skriptorija, niti bilo kakvog pokušaja organizovanja školske nastave, čak ni postojanja institucija crkve - takvi su bili krajevi današnje Bjelorusije i gornjeg toka Volge i Dona. Već nekoliko decenija istraživači postavljaju pitanje, na osnovu nespornog, i ni od koga dovedenog u pitanje, činjeničnog stanja, da li je odluka patrijarha Fotija o stvaranju Crkve Slovenske, Bugara i Dragovita, značila samo

³⁹ Tek sa pokrštaivanjem Sloveni prelaze iz svijeta “βαρβαροι” u poredak civilizacije koji gradi hrišćanska rimska imperija, Romejsko (Vizantijsko) carstvo. Istorije Slovena prije te epohe za sada nijesu poznate; sporadične naznake u protovizantijskoj građi ukazuju na njihovo postojanje, da su pisane runskim pismom i da su, po svoj prilici, pripadale “varvarskom” korpusu takozvanih “gotskih tekstova”, koji je prvi put sabran za potrebe imperijalne kancelarije za Konstancijeve i Julijanove vladavine, u znak zahvalnosti careva za usluge koje su “varvari” pružili imperiji, o čemu postoje posredne ali pouzdane naznake. Trag tom korpusu spisa gubi se nakon zakona Teodosija I Velikog usmjerenih protiv paganstva.

⁴⁰ Latinskom, grčkom i hebrejskom - u ovom slučaju samo grčkom i latinskom.

konačno ozakonjenje poretka stvari koji je postojao stoljećima, i da li su Konstantin i Metodije, Grci iz Soluna, grada na pragu Kraljevstva Slovena, dobili zadatak da obave samo “usaglašavanje” već postojećeg slovenskog pisma sa grčkim i latinskim alfabetom, to jest da “modernizuju” jedno staro pismo kako bi moglo da ispuni zahtjeve grčke i latinske retorike i kako bi na njemu mogla da počnu da se stvaraju i “hrišćanska djela” koja bi pokazala da Sloveni stupaju u krug hrišćanski “prosvijećenih” naroda?! Institucionalizacija djela “solunske braće”, koju su zdušno podržali najviši konstantinopoljski krugovi i pontifikalna kancelarija, najvjerovatnije je, sudeći po do sada proučenoj građi, predstavljala čin prevođenja Slovena u “kanonsko hrišćanstvo” - gotovo da nema dokumenta, nakon smrti dva solunska misionara, koji ne govori o neophodnosti uklanjanja, pa i nasilnog, “slovenske jeresi”, i zabranjivanja “*lingua s(c)lavonica*” u zvaničnoj crkvenoj službi, ali samo latinskoj i grčkoj! Ova pitanja, za sada bez odgovora, čak i pokušaja da se problem barem djelimično riješi “otvaranjem” postojeće građe, ne dozvoljavaju da se bilo šta izvjesnije kaže o slovenskom nekanonskom književnom stvaralaštvu, pa i istorijskim spisima, koji su nastajali u okviru Crkve Slovenske prije njenog priznavanja u drugoj polovini IX stoljeća.

Istorija Slovena naseljenih na prostore Makedonije, Ahaje i Epira, koja je bila poglavlje “Skitike” (Σκυθικη), spisa iz pera nekoliko poznohelenističkih periegetičara i jednog ranolatinskog retora (*Scythas*), kao i fragmenti slovenskog stvaralaštva iz te epohe na grčkom i jednog spisa na aramejskom, za sada su poznati samo po navodima istraživača koji se bave ovim tekstovima. Književnost epohe skitskog naroda Gota, pisana na gotskom, runskim pismom, takođe je poznata po jednom korpusu građe u koji je fragmentarno inkorporirana i po navodima i sporadičnim natuknicama malobrojnih istraživača koji rade na obimnim korpusima italičke građe iz posljednja dva stoljeća Rimskog carstva, pa preovlađuje pretpostavka da se dio skitsko-sarmatskih spisa, najvećim dijelom u većim ili manjim fragmentima, kao izvodi u tekstovima na uglavnom religijske teme, nalazi u djelima protovizantijskih “očeva crkve”, tvoraca ikonoklastičkog dogmata, kao što je Epifanije iz Salamine, i nekoliko moćnih gnostičkih zajednica bliskih manihejima koji su svoje skriptorije imali, po za sada potvrđenim navodima u izvornoj građi, već krajem III i početkom IV stoljeća na prostorima Makedonije, Prevalitane, Epira i Dalmacije, odatle, sa putujućim propovjednicima, prenoseći svoje učenje i na italički jug. U tim tekstovima, o kojima u anatemama sporadično govori

prevashodno latinska građa, ali i dio aramejske i arapske književnosti nastao u krugovima bliskim nestorijancima i monofizitima, nalaze se svjedočenja o postojanju “Hronika” koje su epohu čovječanstva računale ne po kanonskom pravilu od Stvaranja svijeta ili Nojevog izbavljenja i utemeljenja “novog ljudskog roda”, već od Adama, Zoroastra ili “proroka i rabina Isusa” i “učenika škole njegovog pratioca Jovana koji bijaše Mani”. U tim za sada samo po naslovima, ili po kom retku ispisa u daleko poznijim tekstovima, poznatim “Hronikama” susrijeće se ime slovenskog (skitsko-sarmatskog) bazileusa *Vietimiro* koji se u III ili na samom početku IV stoljeća spustio na Balkan, na poziv rimskih careva; protovizantijski historiografi spominju skitsko-sarmatske (slovenske) bazileuse, a arheološka istraživanja su utvrdila, nalazom niza njihovih grobnica sa fragmentima “simboličkog” ili runskog pisma, da se njihova država u epohi od I do III vijeka prostirala i na krajnji istok Balkana, uz obale Crnog mora, i da je u nekim periodima zauzimala i dobar dio teritorija oko Bosfora, čak i sa maloazijske strane, prostirući se prema Jermeniji i Persiji.

Za razliku od čitavog niza spisa, među njima i istorijskih, koji su nastali među Slovenima u epohi prije institucionalizacije Crkve Slovenske, djelo anonimnog dukljanskog prezvitera, na kome se kroz sporove i isključivosti, zasniva slovenska historiografija “prosvijećenog Srednjeg vijeka”, znači epohe kada zamire ikonoklazam i kada se potpuno ozakonjuje “kanonsko hrišćanstvo”, označava doba kada slovenski svijet neopozivo pripada “hrišćanskom poretku”. Dukljaninov spis označava da je Kraljevstvo Slovena “hrišćanska država” potčinjena centrima ekumenske moći, Rimu i Konstantinopolju; kao takva ona mora da poštuje utvrđena pravila i da se povinuje suverenoj pontifikalnoj vlasti - u pitanjima vjere Rim tada, oslanjajući se na franačke i germanske vladare, pokušava na Ilirikumu i u Italiji da suzbije moć konstantinopoljskog patrijarha, da polupokrštenim Slovenima i ostalim “varvarima” ponudi preko “zakona vjere” politička pravila upravljanja državom, βασιλην-om, koja svoju izvršnu vlast treba da zasniva na besprijekornom funkcionisanju crkvene administracije. Vladar je pontifeksov podanik, služi Bogu preko ispunjavanja vjerskih zakona, a njihov je vrhovni administrator rimski (romejski) prvosveštenik; “bazileus” ili “rex”⁴¹ u toj epohi, shodno

⁴¹ U antici “bazileus” i “rex” imaju isto značenje - “car”, “apsolutni vladar”. U latinskoj historiografiji, po helenskoj tradiciji, Agamemnon se naziva “*rex regum*”, car careva, ali se u rimskoj književnosti “od epohe svrgavanja careva tako naziva vrhovni žrec - *rex*

paganskoj rimskoj i helenskoj tradiciji, imaju isto značenje - vizantijski “bazileusi”, da bi se razlikovali od ostalih vladara, nižih u hijerarhiji vlasti, uz svoje titule, ne bi li pokazali svoju suprematiju u hrišćanskom carstvu i nad prvosveštenicima koji su njihove i Božje sluge, uz titulu obavezno dodaju *autocrator, imperator, August, Caesar, Constantinus novus*, prerogative vlasti na prostorima antičke Rimske imperije čiji je baštinik Vizantija. Nijedan od vladara ne može ponijeti insignacije moći antičkih rimskih imperatora, izuzev romejskih i, od Karla Velikog, kada se obnovi tradicija Zapadnog rimskog carstva, germanskih: svi ostali vladari, niži u hijerarhiji vlasti nad zemljama i narodima, postaju samo “bazileus” ili “rex” - da bi izdvojila svoju vlast i pokazala nadmoć nad rimskom i “rex”-ovima koji su potčinjeni imperatorima Zapadnog carstva, Vizantija od IX i početka X stoljeća najviši vojni čin u svojoj vojsci, “*dux*”, izjednačava sa latinskim “rex” - vijek ili dva kasnije tu će titulu na Zapadu nositi najmoćniji vlastelin poslije kralja. Spis “Kraljevstvo Slovena” nastaje u ovim historijskim okolnostima - svaki slovenski vladar je “bazileus” = “rex” i svaki je vjerski potčinjen rimskom pontifeksu i ekumenskom patrijarhu, i politički-upravno vizantijskom caru. Sa utemeljenjem “prava nasljeđa” titule Karla Velikog, slovenski vladari trebalo je da budu podređeni i na drugoj strani, na onom dijelu teritorije svoje države gdje je vrhovni vjerski administrator bio rimski pontifeks, imperatoru Zapadnog carstva: to označava epohu raspada moćne i jedinstvene slovenske države, u mjeri zavisnosti vladara, koji dođe na njeno čelo, od pontifikalne ili ekumenske konstantinopoljske kancelarije.

Svjedočenja vladara Makedonske dinastije za sada su najpouzdaniji izvor za sagledavanje organizacije slovenske države u njihovoj epohi; Konstantin Porfirogenet vladare Srbije, čije se episkopsko sjedište istoimeni grad na tromedi Makedonije, Tesalije i Epira, spominje već za vlade imperatora Heraklija, naziva “*αρχοντος*”, a latinski skriptori ovaj vizantijski vojni čin prevode sa “*princeps*”⁴². Porfirogenet navodi i

sacrificorum (sacrorum), vladar nad bogovima i ljudima je Jupiter, vrhovno božanstvo rimskog panteona, *Jupiter rex deorum atque hominum*”. (И. X. Дворецкий: “Латинско-русский словарь”, Москва 1976, p. 881). Za osnov ove latinske riječi poslužila je starogrčka *πεῖω* koja znači istovremeno “zlostavljati” i “dobro činiti”, a takođe i “suverenu vlast” i “prinostiti žrtvu” kada su u pitanju sveštenici posvećeni u hramovske misterije i orfička znanja.

⁴² “Princ - od latinski *princeps*, “prvi”. Termin se koristio u značenju titule od strane rimskih imperatora od epohe Avgusta da bi označio onog ko raspolaže sa moći suverena,

dvije vladarske loze “arhonta - princepsa”, Bugara i Srbije; dinastija ili izborni “arhonti - princepsi” Srbije se kao vladarska loza zasnivaju za Heraklijeve vladavine, znači početkom VII stoljeća, a u istoj epohi, ili nešto ranije, i bugarski⁴³. Kada su Hrvati u pitanju Porfirogenet najveći dio početka spisa “De administrando imperio” posvećuje ratovima i sukobima između Bugara i Hrvata; Hrvati se po njegovom svjedočenju, na Balkanskom poluostrvu, na sjeverozapadnim obodima Panonije, pojavljuju takođe za Heraklijeve vladavine i takođe imaju svoje “arhonte - princeps” - pozvani od vizantijskih imperatora, podržani od Franaka i njihovih vladara, oni se zapućuju na sjever Dalmacije sa namjerom da

to jest jednovremeno *auctoritas* (teorijsko prvenstvo, suštinom božansko) i *potestas* (praktična moć vladanja i administriranja). Pridružena terminu *dominus* ona je prigrabljena od strane varvarskih kraljeva nakon pada Rimskog carstva na Zapadu. Srednji vijek u njoj podrazumijeva dva važna tumačenja: “kraljevskom” princu (princepsu) jedinu moć da legitimno pretenduje na ovu titulu, kojoj je često suprotstavljen “nekraljevski” ili princ teritorije (zemlje) koji je teorijski podređen “kraljevskom”, ali koji, u stvarnosti, prisvaja kraljevske prerogative...” (Jean Kerhervé: “Prince”, *Dictionnaire du Moyen Âge*, Paris 2002, p. 1145).

⁴³ Arhonti - princepsi Bugara (αρχων Βουλγαρίας): Presian, Michael Boroses, Blastemerus, Simon (uxor soror Georgii susurbuli), Cedrenus, Joannes, Petrus (maria uxor imperatoris filia), Micgael Monachus, Borises, Romanus qui est Simeon, Comes Comitopulos, Samuel (Cossara uxor S. Vladimiri), David (Romanus dictus Radmir et Gabriel), Moses, Aaron (Joannes dictus Alusianus Bladislau), Petrus cognomento Delcanus. Arhonti - princepsi Srbije (Serbiae) su: prvima nijesu poznata imena, Boiseslavus, Radoslavus, Prosegoes, Blastemerus, Goinic, Muntimer, Stoimer, Borena, Pribislau, Petrus (tempore Leonis imperatore et post.), Stephanus, Clonimer, Paulus, Zacarias (a Romano Lecapeno imperatore adjutus), Tzeeslau. Od ove grane odvaja se druga u epohi Vlastimira: Bela princeps Tribunis, Crainam uxor, Phalimerus, Tzutzemer. Bela princeps Tribunis, vladar koji je, po nekim verzijama “Kraljevstva Slovena”, na mjestu nekadašnje helenističko-vizantijske utvrde Lau (Λαυ) osnovao Raguzu, budući Dubrovnik, određivši ga za svoje privremeno prijestono sjedište, trebalo bi da bude “rex Tribuniae” po poslanici pape Zaharija iz 743. godine (Anselmo Banduri: “Imperium Orientale”, vol. I, p. 286 i 298). Ime sarmatsko-slovenskog kralja Bela, “rex Bello”, pominje se u fragmentu jednog dokumenta iz V stoljeća, pa bi u tom slučaju “princeps Travunije” iz VIII vijeka bio Belo II. Neutvrđene liste južnoslovenskih izbornih ili nasljednih dinasta, kao i njihove titularne insignacije moći, ne dozvoljavaju da se sa nekom izglednijom vjerodostojnošću uspostavi istorijska predstava o vladavini Slovena na Balkanu; poseban problem pričinjava i činjenica da je u epohi od Arkadija, preko Justinijana do Heraklija slovenska država imala četiri vladara podjednakih moći (po nekim izvorima bila su trojica) što podsjeća na sistem Dioklecijanove vladavine, “tetrahiju”, a to, opet, nameće, u ovom času bez odgovora, pitanje o ulozi Dukljanskog arhiepiskopata i Diokleje kao, već gotovo sigurno, rodnog Dioklecijanovog grada.

sruše avarsku - slovensku vlast i prošire svoje teritorije, da osvoje neko od izuzetno značajnih crkvenih sjedišta poput Absora (Rijeke) i Salone, kako bi stekli legitimitet prerogativa moći za ostvarivanje vlasti kakvu su već stekli "arhonti" Bugarske i Srbije. Po za sada proučenim izvorima slovensko-skitsko-sarmatska populacija Srba dolazi na Balkan zajedno sa Bugarima iz krajeva "azijske Sarmatije" već tokom III-V stoljeća, šireći se od Kimerijskog Bosfora prema Tesaliji, Makedoniji, Meziji i Epiru, dok Hrvati dolaze kasnije, nakon iseljavanja Langobarda na Italikum, sa Karpata i iz "evropske Sarmatije", sa prostora današnjih južne Poljske, Češke i Ugarske⁴⁴ - Ugarska⁴⁵ se nalazila u sastavu provincije Panonije koja je dijelom zahvatala i neka područja Donje Dalmacije (tvrđavu i episkopsko sjedište Zadar) do Solina, što ukazuje da je pohod Hrvata, na zahtjev vizantijske imperijalne kancelarije a uz podršku Franaka⁴⁶, uslijedio nakon

⁴⁴ Već rimski izvori spominju sarmatski narod Srbe, koji se nalazi na prostoru Kimerijskog (Cromorskog) Bosfora i u većim ili manjim enklavama na prostorima Azijske Sarmatije, dijelu velikog skitskog prostranstva. Takođe, isti izvori spominju i sarmatsku populaciju **Zete ili Zecete**, koja se sa ostalim skitsko-slovenskim populacijama nalazila u poznoantičkoj državi sa(ur)(o)matskih bazileusa, inače saveznika Rimske imperije i zaštitnika njenih granica prema Persiji: "A Cimmerico accolunt Maeotici, Vali, **Serbi**, Serrei, Scizi, Gnissi...(…) Primi Sauromatae Gynaecocratumenoe, Amazonum conubia: dein Naevazae, Coitae, Cizici, Messeniani, Costoboci, **Zecetae**..." (C. Plini Secundi: "Naturalis historiae", VI, 7, 1-10). Što se Hrvata tiče, "Chrobatos a Sarmatia, nunc Polonia dicta, vel Bohemia venisse..." (Anselmo Banduri, op. cit. p. 275) bili su stanovnici Karpata, planinskog lanca koji je odvajao Poljsku od Ugarske: "videlicet Vetulae, vel Vetularum montes, quo nomine Carpatii montes Poloniam ab Ungaria dosterminantes..."

⁴⁵ Porfirogenet Ugre naziva Turcima, kao i manji broj dokumenata, sačuvanih uglavnom u srednjovjekovnim hronikama karolinškog i otonskog vremena. Veći broj dokumenata smatra Ugre za hunski narod koji je dio "*populum Scytorum*", što znači da su bili ili srodnici ili vjekovni članovi skitsko-sarmatske federacije, uostalom kao i Turci.

⁴⁶ "Caeteri vero Chrobati, versus Franciam commorabantur, et appllantur hodie *Belochrobati*, sive Chrobati albi, **quo proprio principi subjecti sunt**. Parent autem Othoni Magno regi Franciae, quae et Saxoniae; baptismique expertes affinitatem **cum Turcis**, et amicitiam contrabunt. At a Chrobatis, qui in Dalmatiam venerunt, pars quaedam secessit, et Ilyricum arcae Pannoniam occupavit; habebantquae etiam ipsi **principem supremum, qui ad Chrobatiae tantum principem amicitiae ergo legationem mittebat. Per aliquot vero annos etiam Dalmatiam incolentes Chrobati Francis subijciebantur...**" (Constantini imperatori Porphyrogeniti: "De amnistrando Imperio liber", XXX, 95, AB). Hrvati su prihvatili katoličko hrišćanstvo zajedno sa Ugrima, za vlasti Otona Velikog, par decenija nakon neuspješnog Tomislavovog poduhvata da slovensku državu stavi pod njihovu i upravu rimske pontifikalne kancelarije - tada su njegovoj vlasti Bugari plaćali danak u znak poraza. Hrvati su imali sopstvene arhonte = princepse, kao i Bugarska

stvaranja izuzetno moćne južnoslovenske države u kojoj su, južno od Save i Dunava, gospodari bili Bugari, Srbi, Avari i nekoliko manjih slovenskih etničkih populacija poput Dragovita. Manje slovenske etničke skupine su se skladno uklopile u društvo koje su stvorili manihejski orijentisan najstariji sloj skitsko-sarmatskog živilja i arijanska skitska populacija Gota (Ostrogota?), naseljeni na ove prostore krajem stare ere, kojima su pripadali i Tribali. Tribalima vizantijski hroničari ranosrednjovjekovne epohe nazivaju Prebaleje (Πρεβαλει), ukazujući da su bliski Avarima⁴⁷; Prebaleje latinski izvori od epohe nakon kraja IX vijeka smatraju dijelom populacije azijsko-sarmatskih Srba, kao i vizantijski počev od kraja XI - neki od istraživača smatraju da je po Prebaleima naziv dobila pokrajina Prevalitana, koja se spominje već u III stoljeću, a kao strateški izuzetno značajna oblast, dio ili Makedonije ili Epira, za Dioklecijanove vladavine.

Prije nekoliko decenija nađeni dokumenti o takozvanom “Paktu iz Justinopolja”, rodnog grada imperatora Justina u zaleđu dalmatinske obale, na potpuno nov način osvjetljavaju namjeru “rex”-a Tomislava da, nakon mirovnog sporazuma kojim su Bugari priznali poraz prihvatajući promjenu granica unutar Dalmacije, proglasi za centralno vjersko sjedište svoje “βασιληη” Solin, a njegov arhiepiskopat za “metropolia prima Chrobatorum”. “*Pactum Justinopolitanum*”, sklopljen 14. januara 932. godine, a potvrđen 12. marta godinu dana kasnije, dozvolio je duksu (δουξ, δυξ) Venetika (*Veneticorum*) Petru, sinu duksa Petra Kandiana, komandanta vizantijskih najamnika na prostorima nekadašnjeg Ravenskog egzarhata, u tom času Pentapolisa, da pristupi germanskom kralju Hugonu (*Hugone serenissimo rege*), sklopi sa njim mir i da stavi, do tog časa vizantijske, bazilike pod njegovu, samim tim i suverenu vlast rimskog pontifeksa - u svjedočenju o tom činu mletački duksi nose imperijalne oznake ovlaštenog lica Konstantinopolja, carskog protospatarija. “Pakt iz Justinopolja” utvrđuje, na povelji se ne navode vizantijski već germanski vladari Ugon i

i Srbija. Zauzevši Panoniju oni su zauzeli i njen dio Dalmacije, **prisajedinivši ih teritorijama Zapadnog rimskog carstva** - Konstantin Porfirogenet je savremenik poraza češkog duksa Boleslava i njegovog prihvatanja vazalstva prema budućem caru Zapadnog rimskog carstva Otonu, samim tim i stavljanja slovenskih prostora sjeverozapadno od Save, Dunava i Solina pod administrativnu i religijsku jurisdikciju pontifikalne kancelarije i vojne administracije zapadnih rimskih (germanskih) careva.

⁴⁷ Vizantijske istoriografije, iz pera anonima, nastale u razdoblju od prije 700. do 800. godine, tvrde da su u VII stoljeću Prebaleji (Tribali) i Avari imali “savez”-“federaciju”, zajednički učestvujući u vojnim pohodima.

njegov sin Lotar, da se vlast patrijarhata u Akvileji neopozivo latinizuje, da pripada Veneciji i da Pula i Istra pripadaju venecijanskom duksu, baštiniku prava Akvilejskog patrijarhata⁴⁸; ovaj ugovor, uz saglasnost imperijalne konstantinopolske kancelarije, praktično je omogućio Tomislavu da dvije godine kasnije sazove prvi sabor u Splitu koji je trebalo da okupi sve episkope i arhiepiskope Dalmacije i da je čitavu stavi pod suverenu vlast “stratega Hrvata”. “Paktu iz Justinopolja” prethodile su decenije papske aktivnosti, koju su podržavali germanski i franački vladari, na suzbijanju i zabrani “slovenskog pisma”, jeretičkog i šizmatičkog, i na uvođenju latinice i latinskog jezika na slovenske prostore Zapadne Evrope - Tomislavove aktivnosti na sazivanju sabora u Splitu su samo završni dio jednog političkog procesa, koji su prihvatili i konstantinopolski imperatori, a čiji je cilj bio razgraničenje Vizantije sa Zapadnim rimskim carstvom.

Tomislav je namjeran da oglasi i oglašava solinsko-splitsku mitropoliju za “metropolia prima” Dalmacije; u skladu sa političkim aktivnostima kurije i “Paktom iz Justinopolja” “zabranjeno je da se zareduju *glagolaši* (sveštenici koji se služe nacionalnim jezikom u liturgiji) bez dozvole Svete Stolicе”⁴⁹. “Odlučeno je da se svi episkopi Donje Dalmacije (sada bez Istre i gradova sjeverno od nje - primj.), *Dalmatia inferior* - *Croatia alba*, tj. ona sjeverno od Splita, i Gornje Dalmacije, *Dalmatia superior* - *Croatia rubea*, od Dubrovnika do Budve, moraju pokoriti splitskom mitropolitu. (...) Papa Lav VI, potvrđujući akte sa sabora u Splitu zabranio je mitropolitu pravo da nosi titulu *Dalmatie ac totius Croatie primas* (detalj koji nam garantuje autentičnost ovih odredbi, jer splitski mitropolit uistinu nije mogao, po kanonskom pravu, da nosi ovu titulu)”⁵⁰. U pokušaju da objedini Dalmaciju, po nalogu vizantijske imperijalne kancelarije, koja je težila da sačuva svoj uticaj i vojne kontigente u Pentapolisu na italičkoj jadranskoj obali, od Ankone do Barija, Tomislav je odlukama sabora u Splitu od Gornje Dalmacije, pod jurisdikcijom stare “metropolia prima” u Duklji i Dračkog arhiepiskopata koji je bio nadležan da vjerski nadzire administraciju od Nikopolja do ušća Neretve, pokušao da izdvoji, “otcijepi” i Hrvatima prisajedini teritoriju od Budve do ušća

⁴⁸ “...Cum nos Uuintharius et homines nostri invasimus res proprietatum de patriarchatu vestro Gradense sancti Germani, quas in finibus Polane et Ystrie habet, et similiter res palatii vestri Veneciarum et de episcopatibus Veneciarum, quos ipse palatius et sui episcopi in Pola et in omnibus finibus Ystrie habent...”

⁴⁹ J. Lučić, *op. cit.* p. 31.

⁵⁰ *Ibid.* p. 31.

Neretve, ili, po nekim, istina poznijim dokumentima, od Budve do Cetine i Omiša - to je značilo preraspodjelu teritorija na južnom Balkanu, ukidanje prava jurisdikcije ne samo Dukljanskog arhiepiskopata, već i za Dalmaciju nadležne prvosveštene stolice, patrijarhata u Akvileji, i stavljanje čitave Dalmacije pod jurisdikciju Svete Stolice⁵¹. Na drugoj strani, odluke sabora u Splitu iz 935. godine, kanonski su zadirale i u prava Kraljevstva Travunije, čiji je glavni grad povremeno bio Kotor⁵²; Kraljevstvo Travunije je sa Dukljom bilo jedini baštinik prava na nasljeđe najstarije slovenske države na Ilirikum, Kraljevstva Dalmacije. Kraljevstvo Travunije tada se nalazilo u sastavu slovenskog saveza država kome su na čelu bili Bugari, pa je Tomislav smatrao da će po pravu "pobjednika u ratu" i uz pristanak konstantinopoljskih bazileusa uspjeti da u Raguzi, koja još nije bila oglašena za arhiepiskopat⁵³, utemelji latinsko crkveno sjedište koje će se

⁵¹ U dokumentu se izričito navodi da se čitava Dalmacija stavlja pod suverenu religijsku vlast pontifikalne kancelarije: "...quatenus Divinitus antiquae Religionis dogma *in Ecclesia Dalmatiarum arbitrio summi Pontificis universa praelibata sortirentur...*" Ovaj stav značio je, doslovno, objavu rata dijelu Crkve Slovenske, Crkvi Dragovita - Tomislav je smatrao da je ovlašten, pošto je porazio Bugare, bez kanonske mogućnosti da uzurpira prava njihove crkve koju su priznali i Rim i Konstantinopolj, da na Hrvatsku, preko Dalmacije, prenese drevna prava Slovena na vjersku autonomiju, utvrđena još u Konstantinovo vrijeme. To je značilo direktan i otvoren napad na institucije koje je izgradila jedina "metropola prima" slovenskog svijeta - Dukljanski arhiepiskopat!

⁵² "A Decateris vero incipit Terbunia principatus, porrigitque se Rassiam usque..." (A. Banduri, *op. cit.* p. 299).

⁵³ Raguzi je oglašena za arhiepiskopiju 940. godine, kada je za njenog arhiepiskopa postavljen Jovan II (Gams: "*Series Episcoporum Ecclesiae Catholicae*", p. 413). Inače sveštena stolica u Raguzi institucionalizovana je, ali kao episkopsko sjedište, 887. godine, kada je kralj Pavlimir, poznatiji kao Belo II, u grad Lau privremeno smjestio svoj glavni grad; postojale su, barem po dosadašnjim saznanjima, četiri "drevne" prijestonice Kraljevstva Slovena hrišćanske epohe - to su Duklja, Skadar i Lihnida-Ohrid, dok ime četvrte još nije utvrđeno. Pretpostavlja se da je to bio antički sarmatski grad Dalma po kome je Dalmacija dobila ime. Kralj Belo II je staroj vizantijskoj utvrdi Lau dao novo ime - Raguzi. Godine 887. odlučeno je da episkopsko sjedište Lau-Raguzi bude pod vjerskom jurisdikcijom solinsko-splitske mitropolije i pod suverenom vlašću ne Duklje, ne ni ikonoklastičke mitropolije u Risnu, već patrijarhata u Akvileji: ovaj stav još nije potvrđen odgovarajućim dokumentom. On nameće pitanje da li je sa kraljem Belom II prijestonica Kraljevstva Travunije prenijeta u Dubrovnik ili je Kraljevstvo Slovena tada predstavljalo "savez"- "federaciju" nekoliko međusobno labavo povezanih slovenskih država sa centralnim vjerskim administratorom za Balkan u Diokleji i Lihnidi-Ohridu. U tom slučaju za "prekomorske Slovene" u južnoj Italiji bila je nadležna ikonoklastička mitropolija u Risnu, dok je arhiepiskopija u Solinu-Splitu bila odgovorna za Panoniju, Češku i Moravsku.

suprotstaviti Crkvi Slovenskoj i početi za sebe da vezuje dio najamničkih slovenskih kontigenata u južnoj Italiji. Sa podjelom Balkana između dvije mitropolije, koje nose attribute "prima", vizantijski strateg i prokonzul je, po svemu sudeći, imao namjeru da uspostavi kanonsko pravo Hrvata, Čeha, Slovaka i Poljaka nad Panonijom i Donjom Dalmacijom, ove, do tog časa vizantijske teritorije, prisajedinjujući prostorima pod suverenom vlašću rimskog pontifeksa - shodno tome i Zapadnom rimskom carstvu⁵⁴. Posredno i na duži rok njegova vojna i politička aktivnost pomogla je stvaranje Kraljevine Ugara; uz pomoć pontifikalne kancelarije i institucionalizacijom latinskog kao službenog jezika u crkvi i administrativnoj upravi, tokom samo jednog vijeka biće potisnuta vizantijska slovenska pisma, a Hrvati i Ugari zagospodariće Panonijom i Donjom Dalmacijom, dijeleći prihode sa tih teritorija sa njemačkim vladarima⁵⁵. To će omogućiti da se, sa postepenim raspadom Kraljevstva Slovena, u sastavu novoformirane države, čije će insignacije moći u nekim razdobljima dijeliti hrvatski, češki, ugarski i poljski gospodari, tokom XI stoljeća nađe i Kraljevstvo Srbije - polovinom XI stoljeća Bugari, Kraljevstvo Travunije i Kraljevstvo Zahumlja, sa slovenskim posjedima u južnoj Italiji stvoriće novu slovensku državu, na čelu sa dukljanskom dinastijom i prijestonicom u Skadru. To je epoha nestanka langobardskih principata, pojave Normana na do tog časa neprikosnoveno vizantijskom prostoru južne Italije, početka krstaških ratova i zamiranja Vizantije, potpunog nestanka slovenske "federacije", vazala Konstantinopolja, i pojave novih slovenskih gospodarstava na prostorima nekadašnje Evropske Sarmatije, Poljske i Česke.

Tomislavova vojna i politička aktivnost, prije svega pobjeda nad Bugarima i podjela Dalmacije, omogućili su da se institucionalizuje, pod okriljem pontifikalne kancelarije i njenom zaštitom, nova "nacionalna

⁵⁴ O tome svjedoči niz poslanica vizantijskih imperatora Ugrima u Panoniji, u kojima im se nudi "vjernost u Bogu romejskim imperatorima". Piše se i *chaganum Chazariae*, *basileum Bulagariae*, *archontes Turcarum*, *archontes Patzinacorum*, ali i **archontem Chrobatiae**. Arhontu Hrvatske daje se ovlaštenje despota nad čitavom njegovom provincijom ("...*archontem illius provinciae*..."), ali za sada nema preciznijih navoda o tome koje su u tom času granice Hrvatske. Indikativno je da uz ovo posljednje pismo vizantijski imperatori Konstantin i Roman pišu i kralju Franačke ("*regum Franciae*"), koga nazivaju "našim najdražim i po duhu bratom".

⁵⁵ Godine 963. Ugri su se konačno opredijelili i stali na stranu pontifikalne kancelarije, o čemu svjedoči poslanica pape Jovana XII: "...a Domino papa episcopum noviter consecratum et **Vngaris** ad praedicandum, ut super nos irruant, destinatum..."

slovenska crkva”, kanonska za razliku od crkava Bugara i Dragovita, “episkopija Hrvata”, “*episcopatus Chrobatorum*”. Znači, u X stoljeću na prostorima slovenskog svijeta postoje tri crkve, dvije kanonski priznate od Konstantinopolja, Bugara i Dragovita, a jedna kanonski priznata od rimskog pontifeksa i careva Zapadnog rimskog carstva, crkva Hrvata. Među njima jedino je crkva Bugara imala status “nacionale arhiepiskopije”, voljom patrijarha Fotija; crkva Dragovita bila je episkopsko sjedište, kao i sve jeretičke ili polukanonske vjersko-administrativne organizacije, čiji je cilj bio da objedini slovenski živalj i sa “nacionalnim predznakom” stvori uslove da vizantijska vojska i milicija budu van religijskih sporova koji su bjesnjeli između Rima i Konstantinopolja. Zadatak Crkve Dragovita bio je, takođe, da Slovene drži po strani od ratova između Rima i “nacionalnog arijanstva” Langobarda, “maniheizma” najstarijeg sloja slovenskog življa na Balkanu, i manjih gnostičkih crkvenih organizacija protiv čijih su se aktivnosti dekretima s vremena na vrijeme oglašavali ekumenski patrijarh i prvosveštenik Svete Stolice. Bliski prostorima na kojima su tokom VIII vijeka Germani prevedeni iz arijanstva u kanonsko hrišćanstvo pontifikalne kancelarije, Hrvati su se, kao i ostali Sloveni u pograničnim oblastima Evropske Sarmatije, brzo uključili u proces “unifikacije vjere”, opredjeljujući se, poput ostalih Slovena, za najamničku službu ali Zapadnom rimskom carstvu i njegovim gospodarima. Episkopija Hrvata imala je u poretku “nacionalnih episkopija”, na granici prema Francima i Germanima, svoju autonomiju; njeno “nacionalno” hrišćanstvo štitio je autoritet Akvilejskog patrijarhata koji je bio, preko Konstantinopolja, jedan od “titulara-zaštitnika” i Crkve Slovenske. Akvileja je Episkopiju Hrvata vezivala za slovenski svijet i Istočno rimsko carstvo, a sa odvajanjem i jačanjem Venecije i njenim približavanjem Zapadnom rimskom carstvu, premještajući svoju stolicu u ovaj grad, Akvilejski patrijarhat postao je jedna od uzdanica zapadnih rimskih careva - preko njega su Sloveni iz Evropske Sarmatije počeli da se vezuju za Rim i njegovog prvosveštenika, tada već neprikosnovenog političkog lidera Zapadnog rimskog carstva.

Tomislavov akt oglašavanja insignacija moći nekadašnje solinske arhiepiskopije za “*metropolia prima Chrobatiae et Dalmatiae*” na saboru u Splitu, trebalo je da obznani da u slovenskom svijetu postoje dvije nacionalne slovenske crkve: hrvatska i bugarska. Kako, kanonski, “*metropolia prima*” ne može biti “nacionalna”, jer su pod njom različite crkve na ogromnom prostoru, a “primas” zastupa lično pontifeksa ili ekumenskog patrijarha, u svojim rukama noseći atribut “posrednika

sveukupne vlasti”, Tomislavov je čin bio ravan pobuni i protiv vladara Zapadnog i Istočnog carstva i suverene religijske vlasti Konstantinopolja i Rima. Žustrina i oštrina odgovora pape Lava VI prijete Tomislavu odmazdom - iz tog je razloga sazvan tri godine kasnije novi sabor u Splitu na kome više nije bilo pomena o podjeli Dalmacije, niti o mogućnosti institucionalizacije hrvatske “nacionalne metropolia prima”. Prerogativi moći Dukljanskog arhiepiskopata, koji je kao “metropolia prima” imao vlast i nad “nacionalnom” Crkvom Slovenskom, Bugara i Dragovita, nijesu, ipak, prošireni i na “*episcopatum Chrobatiae*”. “Episkopija Hrvata” vezuje se za ugarske prostore, za prostore Panonije, čiji će mitropolit poneti titulu “*metropolita primus Colocensis*”, utemeljujući insignacije svojih moći na kanonu - na tradiciji nekadašnje, iz IV i V stoljeća, Sirmijumske episkopije, “*episcopia prima Sirmiensis*”, i na odredbama cara Justinijana. Slovenski prostor i nekada moćna, vazalna prema Konstantinopolju, država, neumitno su podijeljeni: Splitska arhiepiskopija, koja je baštinila prava stare Solinske, tek će nakon utemeljenja Latinskog carstva postati sufragan pontifikalne kancelarije - Raguza će se vezati za Veneciju i za germanizovani i latinizovani Akvilejski patrijarhat i u istom će razdoblju stati potpuno na stranu Rima. Sve ovo ukazuje da su do sada poznate verzije Dukljaninovog spisa, iz XVI i XVII vijeka, naslovljene u najvećem broju “O Kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske” a tek sporadično “O Kraljevstvu Slovena”, redakcijski ispravljani i latinizovani prepisi daleko starijeg izvornika, stvarani da se udovolji rimskoj kuriji i utvrđenoj i obznanjenoj politici Zapadnog rimskog carstva i njegovih vladara. Spis “O Kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske”, poznat još pod naslovom “Hrvatska” ili “Dalmatinska hronika”, nastao je izdvajanjem i redigovanjem određenih poglavlja izvornog spisa naslovljenog “Istorija”, “Kraljevstvo Slovena” ili “Istorija Slovena”, u skladu sa utemeljenjem političkog programa koji je obznanio vizantijski strateg i “rex Chrobatorum” Tomislav na saboru u Splitu 935. godine, ali koji je počeo da zaživljava tek nakon akta o Personalnoj uniji između Hrvatske i Ugarske - to znači da je “Hrvatska” ili “Dalmatinska hronika” nastala tek početkom XII vijeka, kao redakcija starijeg predloška ili, što je najvjerovatnije, sudeći po strukturi za sada poznatih spisa, kao kompilacija nekoliko različitih tekstova koji su se odnosili na pojedine ranoslovenske vladare, a koji su nastali u skriptorijama dukljanske Travunije i njenih posjeda u južnoj Italiji, Dalmacije, Poljske i Češke.

Na ovo zapućuje i svjedočenje nekoliko njemačkih hroničara koji navode da je krajem IX stoljeća postojao, po svemu sudeći, tekst hronike koja je obuhvatala i djela Čeha i Dalmata, kao i da je postojala obimna “Istorija”, u ovom času izgubljena, koju spominju poznogotski hroničari, stvorena u skriptorijama Dukljanskog arhiepiskopata, o kraljevima Gota i Slovena, a koja je, u epohi nakon Velike Šizme i podjela koje su zahvatile slovenski svijet, poslužila kao predložak da se stvore posebni spisi - “Kraljevstvo Slovena” i “Kraljevstvo Dalmacije i Hrvatske”, po iznesenim podacima gotovo istovjetni, ali sa drugačijim političko-ideološko-nacionalnim predznakom. Taj nacionalni predznak, isključivost i vjerske podjele, koji su opredijelili sudbinu slovenskog svijeta u epohi nakon Reformacije, doprinijeli su da tekst Dukljaninove “Hronike” bude predstavljen nauci i javnosti samo u većim izvodima, shodno potrebama određenih škola ili političkog trenutka, što je dovelo do nevjerice u njegovu vjerodostojnost, do njegovog odbacivanja ili nacionalnog svojatanja - sve to je tokom istraživanja, naročito ljudima koji su tragali za izvornikom, pričinjavalo nepremostivu teškoću, pa stoga ni do danas nije utvrđeno kada je spis zaista nastao, šta je od izvornika i gdje sačuvano, kada je zaista stvorena prva slovenska država. Da li je nastala u IV stoljeću u Panoniji ili najkasnije vijek poznije Diokleji, da li je tada iz Diokleje upravljano sarmatsko-gotskom Panonijom, ili je, konačno, utemeljena za vlasti imperatora Anastazija, rodom iz Drača, tada jedne od slovenskih mitropolija⁵⁶? Tu je i niz novih pitanja: da li je ovaj imperator, nikada pravi hrišćanin, koga sve latinske redakcije “Kraljevstva Slovena” osuđuju kao jeretika i “nevjernika”, svojim sunarodnicima (!) htio da prizna zasluge za odbranu Romejskog-Rimskog carstva, pa je preko patrijarhata u Akvileji, monofizitskog “Henotikona” i manihejske crkve Makedonije priznao Kraljevstvo Dalmacije, sa sjedištem u Prevalitani, namjeran da od Slovena načini uzdanicu Romejskog carstva - što su potvrdila poznija osvajanja

⁵⁶ “Strašan zemljotres razorio je Drač 314. godine, ali je grad ponovo podignut na ruševinama. Imperator Anastazije (od 491. do 518. godine) koji je odatle bio porijeklom, učinio ga je velelepim, ali ga je novi zemljotres opustošio za vladavine Justina I (518-527. godine). Justinijan (527-565. godine) je od Drača načinio moćno utvrđenje, koje je kasnije postalo glavni grad IX vizantijske teme, u njemu je bilo sjedište stratega, a od X stoljeća iz njega je komandovao duks...” (R. Janin, *op. cit.* p. 1248). Prvi od za sada poznatih slovenskih stratega i dukseva iz Drača je Domagoj, koji u jednom dokumentu nosi i insignaciju moći “βασιλειως”. Justinijan je uz Drač obnovio i Kotor i niz utvrđenja u unutrašnjosti Ilirikuma, među njima i Skadar koji je takođe bio do temelja razrušen.

velikog Justinijana?! Država koja je tada stvorena nije bila “nacionalna”, bila je slovenska, ali su njene tradiciju i moć u epohi od X do XVI vijeka pokušale da, u srednjovjekovnoj i poznorenesansnoj epohi “nacionalnog preporoda”, u skladu sa potrebama svojih zajednica i politikom država u čijem su sastavu bili Sloveni, “nacionalizuju” slovenske intelektualne i sveštene elite, što je tokom daljeg vremena dovelo do shvatanja ovog spisa kao legende sa malo istorijske vjerodostojnosti. Ipak, danas pouzdano može da se odgovori - ova istorija slovenske države mogla je nastane samo na Balkanu, u krugu najstarijih slovenskih (arhi)episkopija među kojima je najznačajnija Duklja, i svoj je osnov imala u takozvanim “gotskim hronikama” nastalim već u prvoj polovini VI stoljeća od kojih su nauci poznate u cjelosti, za sada, samo dvije.

Ovaj tekst samo je pokušaj da se problem “Hronike popa Dukljanina” osvijetli na nešto drugačiji način i da se zainteresovanom čitaocu ponudi više argumenata za zaključak - dok se ne pronađe izvornik, svako mišljenje, i iznijeto u ovom tekstu, samo je doprinos razjašnjenju “enigme” ko je autor “Kraljevstva Slovena” i gdje je tekst nastao...

Vojislav D. NIKČEVIĆ

En cherchant la source : Le Royaume des Slaves - mythe ou réalité?

Les différentes versions de “Regnum Slavorum presbyteri D(i)ocleati”, dont le plus grand nombre sont connues par des rédactions latines datant de la fin du X^e jusqu’au XVII^e siècles, servent depuis longtemps déjà comme unique source pour l’interprétation de l’histoire médiévale dans le monde slave. Les rédactions de ce temps, d’origine latine, postrenaissances et baroques, écrites par le clergé des espaces dalmatiques hors des frontières de l’Empire turc des Balkans, donnent des titres différents au sujet, en fonction de la politique et des seigneurs, des Vénitiens, des Hongrois et des Autrichiens - “De regnum Dalmatiae”, “De regnum Dalmatiae et Croatiae”, “De regnum Crobatorum”, etc, et très

rarement “De regnum S(c)lavorum”, mais sans mentionner l’original et son auteur. Chaque rédaction indique dans son titre qu’il s’agit de l’oeuvre d’un moine anonyme de Dioclée (Dioclée), le siège du vieil archevêché et de la “metropolia prima” des Slaves et des Goths de Macédoine et de Moesie (aussi et de Dardanie et de Dacie Méditerranéenne) et surtout de Dalmatie Supérieure. Cette dernière, comme la thème byzantine, avec la province d’Illyrie, était incluse à la préfecture d’Italie - Illyricum jusqu’à l’époque de l’invasion normande. Aussi, elle se trouvait, avec le sud de l’Italie, dans le Royaume des Slaves, un puissant état vassal de Constantinople, de l’époque de Justin I et Justinien à celle des prédécesseurs d’Alexis Comnène.

Les indices montrent que l’original de cette plus vieille histoire slavone était rédigé en grande partie en grec à la fin du IXe ou pendant le Xe siècle ; cette histoire avait ses continuateurs et rédacteurs du XIe au XIVE siècles - mais les chroniques des Goths du VIe siècle témoignent du fait que la vraie source était écrite par un anonyme de l’archevêché de Dioclée (Διοκλίας) à l’époque de l’empereur Anastasius, suivie d’une continuation pendant le règne de Justin I ou de Justinien et avec la dernière rédaction écrite à l’époque du premier patriarche oecuménique d’origine slave, Nicéthas. Cette affirmation se fonde sur des données selon lesquelles la langue slavone, avec des lettres runiques, n’était que l’objet du perfectionnement par la langue officielle de la chrétienté orientale, celle des Grecs ; Cyrille et Méthode, deux frères de Thessalonique, ont terminé cette entreprise après la constitution de l’Eglise Slavone nationale, avec deux centres ecclésiastiques non canoniques à Dragovica (en Prevalitane, c’est à dire dans le royaume Trabounie, Zahoumliae et Serbie) et chez les Bulgares à Sardique (Sofia aujourd’hui). L’acte de formation de l’église nationale des Slaves du Sud était légalisé par le patriarche Fotius. En même temps sous la protection du patriarcat d’Aquilée, avec la permission de Fotius, en Panonie occidentale et au sud des Carpates se forme l’évêché des Croates (c’était le pays de son origine), au commencement du Xe siècle, sous l’influence des empereurs germaniques et de Rome et sous la protection des grands peuples slaves de Sarmatie Européenne, les Polonais et les Moraves (Tchéques).

Les empereurs byzantins de la dynastie macédonienne, surtout Constantin Porfiroguenet, le plus savant d’eux, au commencement du Xe siècle voulaient que les Croates et leur dux Tomislav retiennent les Slaves du Sud menés par le tsar illégitime des Bulgares Simeon en campagne

vers Aquilée. Après les victoires des Slaves de Sarmatie Européenne sur leurs confrères du sud des Balkans (les Serbes et les autres populations slaves sont déjà mentionnées dans les sources romaines, par exemple Plinius, comme la population du Pont-Euxin), quand Simeon était arrêté sur la frontière de Panonie sur la Save et le Danube, la chancellerie constantinopolitaine a ordonné à Tomislav, alors récompensé par le titre de proconsul, de faire la paix. Tomislav négociait, avec le dux de Trabounie et Zahoumlie Michel, qui n'avait pas pris part à l'expédition de Simeon, la réorganisation des provinces illyriennes (d'après l'ordonnance de Constantinople le dux Michel se débarquait au sud de l'Italie, en ruinant quelques villes, la plus grande étant Siponto, et il envahissait toute la Pouille). Le résultat des négociations entre Tomislav et Michel sera la troisième division de la province de Dalmatie (la première était entre les Slaves et les Lombards avant l'installation de ces derniers en Italie, et la deuxième entre les empereurs germaniques et le roi de Dalmatie Svétopélek (Svetoplouck), au troisième quart du IXe siècle): Tomislav a essayé de former le centre ecclésiastique de son propre Etat à l'archevêché de Spalato en lui donnant le titre de "metropolia prima", mais sans succès parce que ses activités furent interrompues et interdites par la chancellerie pontificale et la cour constantinopolitaine. La Dalmatie Supérieure restera dans les frontières du royaume des Slaves du Sud avec le sud de l'Italie et Pénapolis, et la Dalmatie Inférieure se trouvera sous l'administration des Slaves de Sarmatie Européenne et des Hongrois: l'épiscopat des Croates sera une province ecclésiastique suffragante de l'archevêché dalmatique de Spalato (vieille Salone). Le Nord de la Dalmatie Inférieure, d'Istrie vers Aquilée, était déjà sous la protection des empereurs germaniques - les deux parties de la Dalmatie Inférieure seront soumises ecclésiastiquement par le pacte entre Constantinople et Rome au patriarcat d'Aquilée et au doge vénitien. Avec la nouvelle situation commence la débâcle du très puissant royaume des Slaves, uni jusqu'alors. De nouvelles guerres commencent entre les titulaires du plus vieux royaume de Dalmatie, c'est à dire les rois de Trabounie et de Zahoumlie, et les Bulgares - la dernière sera celle menée par saint basileus Jean Vladimir (βασιλεως Βλανδιμπος) contre Samuel des Bulgares, ce qui deviendra un motif central de toutes rédactions de l'histoire du presbytère diocléen. Cette guerre finira par le mariage de Jean Vladimir avec la fille de Samuel Bulgare Cossara, mais dans de nouvelles luttes, après la mort de Samuel, le roi de Dalmatie sera tué. Il sera le premier roi slave béatifié (1019) à cause de ses guerres contre les Bulgares, dans des

sources byzantines nommés “les hérétiques bogomiles et massaliens”.

Le continuateur de ce texte a écrit à nouveau, à la fin du XIIe siècle, quand le royaume des Slaves disparaissait - il était le témoin de sa chute. L'anonyme de Dioclée narrait en latin la dernière dynastie des rois ; leur puissant Etat était suivi par de nouveaux, formés par les Serbes et les Bulgares, à l'époque de l'Empire latin. Ce texte servait aux époques postrenaissances et baroques comme unique source pour les différentes rédactions avec l'indice national, croate ou serbe, ce qui ne permettra pas de découvrir la vraie source écrite aux temps où les Goths et les Slaves n'étaient qu'une seule puissance militaire de Byzance.